
PÄIVÄ LAPSEN SILMIN

Monimediainen kirja erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuuden vahvistamisessa

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutus

Hämeenlinna, Lahdensivu, syksy 2016

Ella Siikanen

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutus

Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijä

Ella Siikanen

Vuosi 2016

Työn nimi

Päivä lapsen silmin – Monimediainen kirja erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuuden tukemisessa

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä erään eteläsuomalaisen päiväkodin kanssa. Toimintatutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta voidaan tukea monimediasen kirjan avulla. Varhaiskasvattajien haastattelujen tavoitteena oli selvittää heidän näkemyksiään osallisuudesta sekä tablettien käytöstä erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuuden tukemisessa.

Suurin osa työn teoriataustasta muodostui osallisuuteen liittyvistä käsitteistä, teorioista ja tutkijoiden näkemyksistä. Lisäksi teoreettisiin lähtökohtiin sisältyi varhaiskasvatusta ohjaavat lait ja säädökset, mediakasvatus, dokumentointi sekä erityisen tuen tarve ja kielen kehityksen vaikeudet. Opinnäytetyön toiminnallisessa osassa kaksi erityistä tukea tarvitsevaa lasta saivat kuvata tabletilla päiväkotipäiväänsä. Saadusta materiaalista tehtiin monimediaset kirjat. Lisäksi varhaiskasvattajia haastateltiin teemahaastattelun avulla. Aineistot analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Lapset kuvasivat mielellään tableteilla ja osallistuivat innoissaan monimediasen kirjan tekemiseen. Tabletti erityistä tukea tarvitsevan lapsen käytössä tasavertaisesti hänen suhdettaan muihin lapsiin ja toimi jo itsessään osallistavana. Monimediaset kirjat auttoivat aikuisia kiinnittämään huomiota pieniin lapsille tärkeisiin asioihin. Haastatteluista ilmeni, että varhaiskasvattajat olivat hyvin perillä osallisuuteen liittyvästä teoriasta. Sen soveltamisessa käytäntöön oli ryhmien välillä eroja. Asioita oli viety jo jonkin verran käytäntöön, mutta toisaalta tietoa osallisuudesta tarvitaan lisää. Varhaiskasvattajat toivat haastatteluissa esille paljon ajatuksia erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuuden vahvistamisesta sekä tabletteja hyödyntäen että perinteisempien menetelmien avulla.

Avainsanat varhaiskasvatus, varhaiserityiskasvatus, osallisuus, mediakasvatus

Sivut 33 s. + liitteet 2 s.

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU
Degree Programme in Social Services
Social Pedagogical Education

Author	Ella Siikanen	Year 2016
Subject of Bachelor's thesis	Day through the eyes of a child - A multimedia book enhancing the participation of children with special needs	

ABSTRACT

The thesis was made in collaboration with a daycare centre in southern Finland. The aim of the thesis was to find out how to enhance the participation of children with special needs by means of a multimedia book. The aim of interviewing the early childhood educators was to find out their views about participation and how they would use tablets with children with special needs to enhance participation.

Most of the theoretical background consisted of concepts, theories and researchers' views related to participation. Additionally, theoretical perspectives of the study included the laws and regulations of early childhood education, media education, documentation as well as the need for special support and difficulties in language development. In the practice-based part of the thesis, two children with special needs were allowed to use tablets and take photos during their day in the daycare. The obtained materials were made into multimedia books. Additionally, thematic interviews were carried out with the early childhood educators. The obtained data were analysed using inductive content analysis.

The children enjoyed taking photos with the tablets and were excited about creating a multimedia book. A child with special needs using the tablet had more equal relationship to the other children than usually. The multimedia books helped the adults notice the small things that were important to the children. Based on the interviews, early childhood educators were well aware of the theory of participation. There were differences between the two groups regarding its application in practice. Things had already been exported to practice, but on the other hand information about participation is still needed. The early childhood educators brought up many ideas how to enhance the participation of children with special needs, both using tablets and in more traditional ways.

Keywords early childhood education, participation, early special education, media education

Pages 33 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Valtakunnalliset kasvatustyötä ohjaavat säädökset.....	2
2.2	Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa	3
2.3	Dokumentointi.....	5
2.4	Erityisen tuen tarve ja kielen kehityksen vaikeudet	7
3	OSALLISUUS.....	8
3.1	Osallisuus kuulluksi tulemisena ja vaikuttamisen mahdollisuutena	9
3.2	Lasten osallisuus	10
3.3	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	11
3.4	Osallisuus toiminnassa	12
4	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	13
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	14
5.1	Tutkimustehtävä	15
5.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	15
5.3	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	17
6	MONIMEDIAINEN KIRJA OSALLISUUDEN TUKIJANA	19
7	HAASTATTELUT.....	20
7.1	Osallisuus varhaiskasvattajien näkemysten mukaan.....	20
7.2	Keinoja tukea osallisuutta arjessa ja tabletin avulla.....	21
7.3	Monimediaisen kirjan kehittäminen osallisuutta tukeväksi	22
7.4	Osallisuuden tukemiseen liittyvät haasteet	25
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	26
8.1	Monimediainen kirja	26
8.2	Haastattelut.....	28
8.3	Jatkotutkimukset.....	29
	LÄHTEET	31
Liite 1	Tiedote opinnäytetyöstä ja lupakysely	
Liite 2	Haastattelulomake henkilökunnalle	

1 JOHDANTO

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa lapsen osallisuus, mediakasvatus sekä dokumentointi ovat vahvasti esillä ja sama ajatus toistuu syksyllä 2016 julkaistuissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Monelle varhaiskasvattajalle nämä voivat olla uusia ja haasteellisia aihealueita. Heillä ei välttämättä ole riittävästi tietoa aiheesta eikä taitoa käyttää tabletteja. Sen vuoksi valitsemani aihe on mielestäni tärkeä ja erittäin ajankohtainen.

Valokuvaaminen sekä multimedia kiinnostavat minua, ja haluan hyödyntää tätä opinnäytetyössäni. Uusien esiopetussuunnitelman perusteiden myötä ymmärsin aiheen ajankohtaisuuden. Syventävän harjoittelun aikana kiinnostukseni erityistä tukea tarvitsevia lapsia kohtaan kasvoi, ja mielestäni on tärkeää saada tietoa heidän ajatuksistaan. Tähän soveltui mielestäni monimediainen kirja, joka on jollakin medialaitteella, tässä tapauksessa tabletilla, tehtävä sähköinen kirja. Siinä yhdistyy kuvat, tekstit ja äänet. Lisäksi kirjassa voi vaikuttaa esimerkiksi taustan väriin, koristella sivuja tai tehdä omia piirustuksia.

Opinnäytetyöni toteutustapa on toiminnallinen. Keskeinen idea siinä on erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuuden vahvistaminen ja hänen äänensä saaminen kuuluviin. Työelämäyhteyteni on päiväkotitoimi, jossa olen suorittanut kaksi harjoitteluistani, kymmenen viikkoa erityisryhmässä sekä noin kuusi viikkoa esimiestyötä seuraten. Lisäksi olen tehnyt päiväkotitoimiin sijaisuuksia. Lapset, joiden kanssa työskentelen opinnäytetyöni toiminnallisessa osuudessa, ovat minulle ennestään tuttuja.

Pääajatuksena työssäni on, että erityistä tukea tarvitseva lapsi saa itse kuvata päiväkotipäivänsä tärkeitä hetkiä, asioita tai ihmisiä. Näistä tehdään molempien lasten kanssa heidän oma monimediainen kirja. Toiminnallisen osuuden lisäksi haastattelen varhaiskasvattajia teemahaastattelun avulla. Opinnäytetyöni avulla haluan tuoda päiväkodille ja kyseisille lapsiryhmille yhden mahdollisen tavan toimia tablettien kanssa sekä tukea lapsen osallisuutta.

Olen työskennellyt erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa, joten taustaa opinnäytetyölleni on olemassa. Toimiessani heidän kanssaan olen huomannut, kuinka he muiden lasten tavoin nauttivat saadessaan aikuiselta yksilöllistä huomiota. Tämä toteutuisi opinnäytetyötä tehdessä, sillä siihen osallistuvat lapset saisivat oman kuvaamisensa aikana paljon yksilöllistä huomiota.

Tärkeitä käsitteitä tässä opinnäytetyössä ovat osallisuus, mediakasvatus sekä dokumentointi. Nämä käsitteet määrittelen tarkemmin tutkimuksen teoriaosuudessa. Lisäksi tuon esille varhaiskasvatustyötä ohjaavia valtakunnallisia lakeja ja säädöksiä. Kerron myös erityisen tuen tarpeesta sekä kielen kehityksen vaikeuksista.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön laajin teoreettinen aihealue on osallisuus. Käsittelen sitä omassa luvussaan (luku 3). Osallisuuden lisäksi teoreettisen tietoperustan muodostavat valtakunnalliset kasvatustyötä ohjaavat säädökset, mediakasvatus ja dokumentointi. Tarkastelen näitä tässä luvussa. Lisäksi esittelen erityisen tuen tarpeen määritelmän. Koska molemmilla tutkimukseen osallistuvalla lapsella oli vaikeuksia kielen kehityksessä, perehdyn tarkemmin myös tähän aihepiiriin.

2.1 Valtakunnalliset kasvatustyötä ohjaavat säädökset

Opetushallitus määrittelee varhaiskasvatuksen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi, joka huomioi lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen. Siinä painotetaan pedagogiikkaa ja sen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. (Opetushallitus, n.d.)

Lait ja säädökset ohjaavat hyvin vahvasti työtä lasten ja varhaiskasvatuksen parissa. Tämän opinnäytetyön suurimpaan teoreettiseen lähtökohtaan, osallisuuteen viitataan monessa eri laissa. Osallisuudesta puhutaan muun muassa perustuslaissa, lastensuojelulaissa, nuorisolaissa ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Varhaiskasvatustyötä ohjaa tietysti vahvimmin varhaiskasvatuslaki, jonka mukaan lapsen toiveet tulee huomioida kehitystason mukaisesti.

Jo perustuslaissa määritellään yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa asioihin yhteiskunnan sekä elinympäristönsä kehittämiseksi. Lain edessä kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä esimerkiksi iän, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella asettaa eri asemaan. Perustuslain mukaan lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti. (PerL 1:2 §, 2:6 §.)

Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 49) tuovat esille, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (1989) ja Suomen lainsäädännössä on määritelty osallisuutta. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määritellään, että sopimuksen artiklojen tulisi toteutua kaikilla lapsen elämän osa-alueilla. Tämä koskee myös varhaiskasvatuksen eri toimintamuotoja. Suomen lastensuojelulaissa, nuorisolaissa sekä perustuslaissa todetaan, että lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin heidän kehitystasonsa huomioiden. Samoin lasten tulee saada vaikuttaa oman yhteisönsä toimintaan.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan henkisesti tai ruumiillisesti vammaiselle lapselle tulisi taata mahdollisuus hyvään ja täyspainoiseen elämään. Tämä sisältää aktiivisen osallistumisen yhteisönsä toimintaan. Sopimuksen 31 artiklan mukaan lapsella on oikeus muun muassa osallistua vapaasti kulttuurielämään sekä taiteisiin, ja tätä tulisi kunnioittaa ja edistää. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989, 23 §, 31 §.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) osallisuus ilmenee arvo-pohjassa, kasvatuspäämäärissä sekä kasvatuksen toteutuksessa. Siellä tode-taan muun muassa, että lapsen tulee kokea itsensä arvostetuksi ja hyväksy-tyksi omana itsenään. Hänen tulee myös tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä kohdatuksi yksilölliset tarpeet huomioiden. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 51.)

Varhaiskasvatustavan tavoitteena on muun muassa taata lapsille mahdolli-suus osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Lisäksi varhaiskasva-tustavan avulla halutaan tukea lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen ke-hittymistä sekä vertaisryhmässä toimimista. Lapsen mielipide sekä toivo-mukset on otettava huomioon, kun toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Lapsen ikä ja kehitystasonsa tulee myös huomioida. Varhais-kasvatuksen toimintayksikössä on säännöllisesti järjestettävä lapsille ja hei-dän huoltajilleen mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun ja arvi-ointiin. (Varhaiskasvatustaki 1:2a §, 1:7b §.)

2.2 Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa

Lapset saavat ensikosketuksen mediaan jo kohdussa esimerkiksi äänten kautta. Pienestä pitäen he ovat tekemisissä median eri muotojen, kuten ku-vien, tarinoiden, äänisatujen ja tv-ohjelmien kanssa. Varhaisessa vaiheessa eri mediasisällöt alkavat näkyä lasten leikeissä sekä puheessa. Varhaiskas-vattajille mediakasvatus voi olla haastava aihe, sillä he ovat itse saattaneet varttua aivan erilaisessa mediaympäristössä. Myös koulusta saadut tiedot ja taidot vaativat päivittämistä. (Mediamuffinssi-hanke 2008, 6.)

Mediakasvatus on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan eri-tyisesti yksilön mediasuhteeseen (Mediakasvatus esi- ja alkuopetuksessa 2009, 17). Siihen osallistuvat varhaiskasvattaja, kasvatettava ja hänen per-heensä sekä ympäröivä mediakulttuuri (Kupiainen & Sintonen 2009, 31). Korhosen (2010, 22, 23) mukaan mediakasvatuksella tarkoitetaan aktii-viseksi ja kriittiseksi median käyttäjäksi opettamista. Siihen ei tarvita asi-antuntijoita, sillä se on yhdessä oppimista. Mediakasvatus on lasten koh-dalla muun muassa sääntöjen ja rajojen asettamista, mutta myös mahdolli-suuksien luomista. Tämän lisäksi median sisällöistä ja siihen liittyvistä il-miöistä tulisi keskustella lasten kanssa. Mediakasvatuksessa pyritään myös kehittämään kriittistä medialukutaitoa, jota voidaan sanoa nykypäivän kan-salaistaidoksi (Mediamuffinssi-hanke 2008, 7).

Korhosen (2010, 22, 23) mielestä mediakasvatus tulisi aloittaa siinä vai-heessa, kun lapsi rupeaa käyttämään medialaitteita. Vaikka jo alle kou-luikäiset ovat usein hyvin taitavia medialaitteiden käyttäjiä, he tarvitsevat vielä paljon opastusta ja aikuisten asettamia rajoja. Alle kouluikäisen lapsen ei tulisi käyttää medialaitteita yli tuntia päivässä. Tärkeä osa mediakasva-tusta on saada vanhemmat tietoisiksi myös median vaaroista ja ymmärtä-mään, miksi rajoja tulee asettaa. Niinistö ja Ruhala (2007, 126–128) toteaa-

vat, että osallistava ja lapsilähtöinen mediakasvatus mahdollistaa voimaannuttavia kokemuksia, jotka puolestaan vahvistavat lapsen minäkäsitystä. Lasten mediakasvatuksessa korostuvat lapsen hyvinvointi, turvallisuus, toiminnallisuus, lapsilähtöisyys ja osallisuus sekä lapsen identiteetin ja tunteiden vahvistaminen.

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan mediakasvatuksen tavoitteena on kehittää lapsen varhaisia valmiuksia mediakulttuurissa elämiseen. Tarkoituksena on myös auttaa lasta ymmärtämään omaa mediasuhdettaan sekä edistää hyvinvointia ja osallisuutta. Lähtökohtana mediakasvatukselle on lapsen ikä ja yksilöllinen kehitystaso. Mediakasvatus tapahtuu varhaiskasvatuksessa leikin sekä kokemuksellisen oppimisen kautta. Näin lapsi pystyy toimimaan aktiivisesti ympäristössään, mikä puolestaan edistää osallisuuden tunteen muodostumista. (Mediamuffinssi-hanke 2008, 10.)

Varhaiskasvatuksessa tulisi käsitellä muun muassa nettietikettiä, ikärajojen opettamista ja noudattamista sekä ikätasolle sopivaa sisältöä. Median kautta nähdä ja kuulla tuleminen synnyttää luottamusta ja mahdollistaa kokemusten jakamisen. Mediaesitysten itse tekeminen auttaa median sekä oman toiminnan ymmärtämistä. Videolla, kuvassa tai äänitteellä esiintyminen tuo esiintymisvarmuutta ja lisää myönteistä minäkuvaa. (Mediamuffinssi-hanke 2008, 14.)

Tärkeää mediakasvatuksessa on löytää mielekkäitä pedagogisia toimintamuotoja, jotka yhdistävät lasten mediakulttuurin sekä päivähoiton ja vahvistaa medialukutaitoa (Pentikäinen, Ruhala & Niinistö 2007, 22). Mediakasvatuksen toteuttamisen lähtökohtina tulisi olla lapselle ominaiset tavat toimia (Mediamuffinssi-hanke 2008, 16).

Mediataitojen harjoittelu kuuluu yhtälailla erityisen tuen tarpeen lapsille. Toimintana mediakasvatus soveltuu hyvin erityistä tukea tarvitsevien lasten hoitoon, kasvuun ja opetukseen. Näiden välineiden käyttäminen voi tarjota elämyksiä ja oppimismahdollisuuksia, joihin ei perinteisin menetelmin pystytä. Esimerkiksi kielenkehityksen alueen ohjelmat ja kuntouttavat pelit tukevat lasta, ja onnistuminen niissä vahvistaa itsetuntoa. Median sisältöjen avulla oppiminen voi olla helpompaa, sillä ne ovat lapsesta mielenkiintoisia. (Mediamuffinssi-hanke 2008, 29.)

Lasten itsensä luomaa kulttuuria ei juurikaan tuoda julkisuuteen, ja se jää usein aikuisilta huomaamatta ja dokumentoimatta. Tähän perehtymällä aikuiset saavat mahdollisuuden kuulla lapsia ja lapset mahdollisuuden tulla kuulluiksi. Lapsen äänen kunnioittaminen onkin keskeinen osa mediakasvatusta. Mediakasvatuksen avulla voidaan auttaa esimerkiksi ihmiseksi kasvamista, sosiaalisten taitojen kehittymistä sekä turvallisen ympäristön luomista. (Pentikäinen ym. 2007, 25.)

Tavoitteena 3–6-vuotiaiden mediakasvatuksessa on tutustua rauhassa uusiin mediavälineisiin ja tutkia monipuolisesti niiden sisältöjä. Samalla har-

joitellaan erottamaan taru ja totuus. Mediakasvatuksen avulla pyritään luomaan ymmärrys median eri kerrontamuodoista. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan myös omien mediaesitysten tekemistä. Jos työskentelyä pystytään toteuttamaan monin eri välinein, on se usein hedelmällisintä. Näitä välineitä voi olla esimerkiksi lehdet, mainokset, kuvat, kännykät, televisio sekä piirtoheitin. Kuvaaminen sopii välineenä hyvin tarinan kerrontaan. (Pentikäinen ym. 2007, 28, 138, 147.)

Korhosen (2010, 11–13) mukaan mediassa on paljon positiivista, mutta se luo myös uhkakuvia pienten lasten elämään. Lapset voivat oppia mediasta, esimerkiksi televisiosta tai opetustarkoitukseen tehdyistä peleistä, paljon. Median on kuitenkin todettu vähentäneen lasten liikkumista sekä lisänneen aggressiivista käyttäytymistä ja voimakkaita pelkoja. Pelot voivat häiritä lasten unta ja yleistyä liittymään arkisiin tapahtumiin, esimerkiksi kaupassa käyntiin tai yöllä vessaan menemiseen.

Nyky-yhteiskunnassa median ja teknologian merkitys lisääntyy entisestään. Jo alle 3-vuotiaiden ryhmässä lapset osaavat käyttää muun muassa kännyköitä, tabletteja ja televisioita sujuvasti. Tämä tuo uuden haasteen myös varhaiskasvatukselle. Mielestäni on tärkeää, että varhaiskasvatus vastaa tähän haasteeseen ja ottaa vastuuntuntoisen, ohjaavan roolin mediakasvatuksessa. Lapsille on hyvä opettaa jo pienestä pitäen ikä- ja taitotaso huomioiden turvallista median käyttöä. Samalla tulee kuitenkin muistaa kohtuus ja rajat mediavälineiden käytössä.

2.3 Dokumentointi

Wallinin (2000, 126) mukaan tavallisin tapa dokumentoida on muistiinpanojen kirjoittaminen sekä pienten luonnosten piirtäminen. Mielestäni nykyisessä mediayhteiskunnassa kuvien sekä videoiden ottaminen ja niiden muuntaminen monimediaiseksi kirjaksi on dokumentointia puhtaimmillaan. Näiden menetelmien lisäksi Wallin luettelee nauhoittamisen. Hänen mukaansa havainnointi- ja dokumentointitilanteissa on parhaimmillaan mukana kaksi opettajaa. Jälkikäteen kollegojen kanssa tulee aina keskustella siitä, mitä on nähty ja miten on toimittu.

Havainnot tulee dokumentoida, jotta vuorovaikutus olisi mahdollista. Reggio Emilia –pedagogiikka on hyvä esimerkki tästä, sillä siinä korostuu dokumentointi. Lasten havainnointi on tämän mukaan subjektiivista toimintaa, joka mahdollistaa lasten päivän tapahtumien tuomisen näkyväksi myös vanhemmille. Havaintojen avulla ei pyritä raportoimaan kaikkea tapahtunutta, vaan ne kertovat siitä, mitä havainnoija on onnistunut näkemään. Dokumentit ovat selviä merkkejä lasten ja opettajien osallisuudesta. (Wallin 2000, 125, 127.)

Rinaldin (1998, 120) mukaan lasten toiminnan sekä ajattelun havainnointi ja dokumentointi antavat arvon mielipiteille ja tekevät lapsen ajatuksista merkityksellisiä. Dokumentoinnin avulla lapsuutta ja lasten tapaa oppia,

ajatella, tuntea ja toimia voidaan tehdä näkyväksi yhteiskunnassa varhaiskasvattajien toimesta. Näkyviin tulee lasten rikkaus mutta myös tarvitsevuus. (Rintakorpi 2010, 8–11, 19, 20.)

Dokumenttien avulla tapahtuvan raportoivan taltioinnin ja pedagogisen dokumentoinnin erottaa toisistaan reflektio. Kriittisen reflektion avulla voidaan saavuttaa taso, jolla varhaiskasvattaja alkaa pohtia syvemmin kasvatustutkimusta sekä kasvatustoiminnan arvoja. Tällöin hän pureutuu myös toiminnan taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Tämä on pedagogiseen dokumentointiin liittyvän reflektion ydin. (Ojala 2009, 27.)

Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmä ja ajattelutapa, johon kuuluu kuva uteliaasta, tutkivasta lapsesta. Vauvasta lähtien lapsi pyrkii käyttämään kaikkia aistejaan ja mahdollisuuksiaan ympäröivän maailman haltuun ottamiseksi. Lapsi on subjekti, joka rakentaa käsitystään maailmasta omalla tavallaan, vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Heinimaa 2004.)

Reggio Emiliassa korostetaan opettajan kykyä kuunnella lasta. Opettaja on totutun roolin lisäksi myös kuuntelija, havainnoija ja tutkija. Havainnoitsijalla on aina tarkoitus, tavoite ja näkökulma. (Heinimaa 2004.) Pedagoginen dokumentointi on osa pitkäkestoista, prosessinomaista työskentelyä lasten kanssa, mikä ylläpitää dialogia sekä parantaa kommunikaation laatua ja vuorovaikutusta. (Rinaldi 1998, 120.)

Pedagogisen dokumentoinnin myötä varhaiskasvattaja ja lapsi voivat yhdessä koota näkyväksi lapsen varhaiskasvatusta keskustellen ja pohtien lapselle merkityksellisiä asioita. Samalla varhaiskasvattaja saa arvokasta tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista, minäkuvasta ja käsityksestä itsestään oppijana. Lapsen näkemykset mahdollisesti vaikuttavat varhaiskasvattajan toimintaan, mikä puolestaan heijastuu myönteisesti lapseen. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma tai esiopetussuunnitelma voi rakentua dokumenttien ja niihin liittyvän reflektoinnin avulla. Tämä tehdään yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa jatkumona, johon sisältyy myös prosessien arviointia. Lapsen tulee olla osallinen omassa varhaiskasvatuksessaan. (Rintakorpi 2010, 8–11, 19, 20.)

Reggio Emiliassa pedagogiikkaan on omaksuttu joitakin Piaget'n ajatuksia, muttei kaikkia. Samoin siihen on otettu ajatuksia Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeestä. Reggion mukaan jokaisella lapsella on oma kellonsa eli jokainen saavuttaa oman lähikehityksen vyöhykkeensä omaan aikaansa. Tällöin aikuisen tulee antaa vai pieni tönäisy, ehkä jokin kysymys tai jotakin haasteellista materiaalia, jotta lapsi voi itse edetä. Lapsille ei tule opettaa sellaisia asioita, joita he voivat itse oppia. Dokumentoinnin merkitystä painotetaan Reggiossa todella paljon ja sitä tehdäänkin lasten takia. Dokumentointi antaa lapsille mahdollisuuden pohtia itse omaa oppimistaan. Sen kautta myös vanhemmat voivat halutessaan päästä sisälle lasten maailmaan. Dokumentointia tehdään myös opettajien itsensä kehittymisen vuoksi. (Wallin 2000, 119–122.)

Dokumentointia on hyödynnetty varhaiskasvatuksessa jo vuosikymmeniä. Lasten tekemisiä on kirjattu ylös, töitä otettu talteen sekä kuvia otettu ja tulostettu vanhemmille nähtäviksi. Teknologian kehittyessä viimeisten vuosien aikana dokumentointiin on tullut monia uusia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia. Erilaiset kuvaamiseen, videoimiseen ja nauhoittamiseen liittyvät keinot ovat tulleet paljon helpommiksi toteuttaa. Näihin sähköisiin dokumentteihin on myös mahdollista palata helposti pitkänkin ajan jälkeen, ja niiden jakaminen esimerkiksi lasten vanhemmille on yksinkertaista.

2.4 Erityisen tuen tarve ja kielen kehityksen vaikeudet

Hujalan ja Turjan (2011, 261) mukaan voidaan puhua erityisen tuen tarpeesta, jos lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen lähtökohdat ovat jostakin syystä heikentyneet. Lapsi tarvitsee erityistä tukea myös, jos hän tarvitsee psyykkistä tai sosiaalista tukea kasvulleen. Varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten tuen tarpeet ovat vaihtelevia, mutta eniten vaikeuksia on kielen kehityksessä ja sosiaalis-emotionaalisessa kehityksessä.

Myös erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla on samat perustarpeet kuin muillakin lapsilla. Näihin kuuluvat muun muassa tarve kuulua johonkin, tarve kokea turvallisuutta, tarve olla aktiivinen ja osallinen sekä tarve oppia uutta. Erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia tulee varhaiskasvatuksen pedagogiikassa pitää kehittyvinä ja oppivina. (Hujala & Turja 2011, 263.)

Kielellisillä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan vaikeuksia omaksua puhuttua tai kirjoitettua kieltä. Vaikeus voi esiintyä yksinään tai se voi liittyä muihin kehityksen ongelmiin, kuten autismiin tai kehitysvammaisuuteen. Kielelliset oppimisvaikeudet voidaan jakaa puheen ja kielen kehityshäiriöihin, puheen tuottamisen häiriöihin sekä puheen ymmärtämisen häiriöihin. Muilla kehityksen kognitiivisilla vaikeuksilla voi olla yhteys kielellisiin ongelmiin. Nämä voivat liittyä muun muassa sääntöjen oppimiseen, muistiprosesseihin ja toiminnan ohjaamiseen. (Siiskonen, Aro, Ahonen & Ketonen 2004, 81–83, 95.)

Varhaiskasvatuksessa muiden saman ikäisten lasten läsnäolo antaa hyvän vertailukohdan muun muassa kielen kehitystä tarkasteltaessa. Puheen ja kielen kehityksen vaikeudet ovat yleisimpiä ongelmia, joita varhaiskasvatuksen ammattilaiset lapsen kehityksestä tunnistavat. Lasten pulmat ilmenevät usein arkipäivän tilanteissa, kun lapsi ei ymmärrä hänelle annettua ohjetta. Tällöin kielellinen ilmaisu on hankalaa tai lapsi kohtaa ongelmia vuorovaikutuksessa muiden lasten sekä aikuisten kanssa. (Siiskonen ym. 2004, 113–114.)

Kielenkehityksessä ja kommunikaatiossa diagnosoidaan ongelmia yleensä vasta lasten ollessa 4–5-vuotiaita. Tavoitteena on kuitenkin tunnistaa vaikeudet yhä varhaisemmassa vaiheessa. Heti, kun lapsen puheen kehityksen vaikeudet on tunnistettu, lapselle tulisi antaa oikein suunnattua tukea. Sa-

mallalla asiasta tulisi keskustella myös lapsen vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuksen ammattilainen voi saada vihjeitä sekä tukea näkemykseensä erityislastentarhanopettajilta. (Siiskonen ym. 2004, 89, 90, 115.)

Eritystä tukea tarvitsevien lasten kohdalla päivärytmin säännöllisyys, toiminnan ennakointi, selkeät säännöt sekä havainnollistaminen tukevat vuorovaikutustilanteita ja oppimista. Leikki on lapselle paras tapa tutkia ympäristöä ja oppia muilta lapsilta. Kehityksen tukemisen tulisikin rakentua leikin ympärille. (Siiskonen ym. 2004, 164.)

Aikuisen tulisi tietoisesti kiinnittää huomiota tapaansa puhua lapselle, jolla on kielenkehityksen vaikeuksia. Aikuisen puhe pitäisi suhteuttaa lapsen taitoihin, mutta lasta ei kuitenkaan saa aliarvioida. Kommunikoinnin apuna käytetään usein erilaisia kommunikointia tukevia keinoja. Lasta auttaa myös se, jos aikuinen pitää katsekontaktia yllä ja puhuu lapsen kasvojen tasossa. Tukiviittomien ja kuvien avulla voidaan painottaa tärkeitä sanoja. Lisäksi asioiden toistaminen useaan kertaan auttaa. Lasta tulisi myös kannustaa ja rohkaista omatoimisuuteen. (Siiskonen ym. 2004, 165, 166.)

Erilaisten puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien avulla voidaan vahvistaa sellaisen lapsen osallisuutta, jolla on vaikeuksia puheen tuottamisessa tai ymmärtämisessä. Seuraavassa on joitakin menetelmiä, joita opinnäytetyöni kohteena olevassa päiväkodissa hyödynnetään.

Päivittäin käytettyjä tukimateriaaleja, apuvälineitä ja toimintatapoja on kyseisessä päiväkodissa paljon. Viittomat ja kuvat on otettu arkikäyttöön ja niitä käytetään tilanteen mukaan tehostamaan ohjeistusta. Päiväjärjestys on lapsille näkyvissä ja se käydään aamupiirissä läpi. Kasvatusyhteistyö on erityisen tärkeää lasten kohdalla, joilla on kommunikointivaikeuksia. Tämän takia taksilla kulkevien lasten kohdalla käytössä on reissuvihko, johon kirjataan päivän kuulumiset sekä muita tärkeitä asioita. Kaksi kertaa vuodessa käydään vanhempien kanssa varhaiskasvatuskeskustelu lapsen asioista. Lisäksi tarpeen vaatiessa voi olla keskusteluja, joissa on mukana muita yhteistyötahoja. Vanhempien osallisuutta pyritään lisäämään ottamalla heitä mukaan toiminnan suunnitteluun sekä toimintaan. Esimerkiksi vanhempainilloista on tehty toiminnallisia koko perheen hetkiä.

3 OSALLISUUS

Tässä luvussa käsitellään osallisuutta laajempänä kokonaisuutena. Aluksi on joitakin osallisuuden määritelmiä ja teorioita. Tämän jälkeen pohditaan, mitä osallisuus tarkoittaa lasten kanssa ja kuinka se vaikuttaa varhaiskasvatukseen. Luvun lopussa on myös joitakin käytännön menetelmiä, joilla lapsen osallisuutta voidaan tukea.

3.1 Osallisuus kuulluksi tulemisena ja vaikuttamisen mahdollisuutena

Osallisuus voidaan määritellä hyvin monin eri tavoin, riippuen siitä, mitä määritelmässä painotetaan. Toisissa määritelmissä painotetaan esimerkiksi valinnan vapautta, toisissa yhteisöllisyyttä. Järvisen ja Mikkolan (2015, 13, 15) mukaan ratkaisevaa on lapsen henkilökohtainen kokemus osallisuudesta. Sen tavoitteena on antaa lapsille ja heidän perheilleen mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Olennaisinta osallisuudessa on näkökulmien ja asenteiden tarkistaminen.

Thomas puolestaan on määritellyt osallisuuden koostuvan mahdollisuuksista. Ihmisellä on muun muassa mahdollisuus valita, mahdollisuus osallistua, mahdollisuus saada tietoa ja mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sekä vaikuttaa. Vapaaehtoisuus on osallistumisen yksi ulottuvuus. (Virkki 2015, 127.)

Osallisuus ilmenee ihmisen omana kokemuksena siitä, että voi vaikuttaa asioihin. Se on tunne omien kykyjen riittävydestä sekä vastuun saamisesta omassa yhteisössä. Osallisuudessa on kyse ryhmässä toimimisesta ja yhteisöllisyyden tunteesta, ja sen muodostumiseen tarvitaan aina vuorovaikutusta toisiin. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 47.)

Koskisen mukaan osallisuus on parhaimmillaan kaksisuuntainen prosessi. Toimiessaan näin se innostaa ja lisää ihmisten välistä ymmärrystä. Aito osallisuus vahvistaa myös luottamusta. Koskisen mukaan tärkeintä osallisuudessa onkin kohtaaminen, avoimuus sekä aito vuoropuhelu eli dialogi. Karimäki täsmentää, että osallisuus tekee lasten ja aikuisten suhteesta tasa-vertaisemman. (Virkki 2015, 10.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun käsikirjan (2016) mukaan osallisuudessa tärkeää on saada tietoa muun muassa itseä koskevista suunnitelmista, toimenpiteistä sekä niiden taustalla olevista perusteista. Omien mielipiteiden ilmaisuun tulisi myös saada tukea. Lisäksi tulisi olla mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Jos lapselle ei muodostu kokemusta siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä, ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Osallisuudella ja osallistumisella on selvä ero. Osallistuminen tarkoittaa mukana oloa ja se voi tapahtua ilman omakohtaista panosta. Osallisuus ilmenee kokemuksena sitoutumisesta ja vastavuoroisesti vaikuttamisesta. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 86.) Kiilin (2006, 37) mukaan henkilökohtaisen osallisuuden tunne erottaa osallistumisen ja osallisuuden. Osallistua voi ilman, että osallisuuden tunnetta syntyisi. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 48.)

Kuten edellä on huomattu, eri tutkijat painottavat määritelmissään eri asioita. Osallisuus koostuu monesta pienestä asiasta: henkilökohtaisesta kokemuksesta, mahdollisuudesta valita, yhteisöllisyyden tunteesta ja kohtaami-

sesta. Nämä ovat kaikki tärkeitä asioita huomioida, kun työskennellään lasten kanssa. Tärkeintä osallisuudessa on kuitenkin lapsen äänen esille saaminen. Vasta kun lapsi tulee kuulluksi, voidaan edellä mainittuja asioita toteuttaa. Tämä näkökulma korostuu tässä tutkimuksessa.

3.2 Lasten osallisuus

Kotona ja varhaiskasvatuksessa lapset saavat ensimmäisiä kokemuksia osallisuudesta. On todella tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi, hänen ajatuksensa otetaan huomioon ja hän saa olla aktiivisena toimijana. Lapsi pyrkii syntymästään lähtien olemaan aktiivisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 50.) Osallisuutta voi toteuttaa pientenkin lasten kanssa kuulemalla heitä, olemalla vuorovaikutuksessa ja vastaamalla heidän tarpeisiinsa.

Vastauksena lasten pahoinvoinnille on pidetty osallisuutta, lasten monipuolisia sosiaalisia verkostoja ja sosiaalisen pääoman kartuttamista. Kuulluksi tuleminen, kokemusten jakaminen ja tätä kautta myös osallisuus toteutuvat, kun toiminnalle annetaan aikaa ja tilaa. Lapselle osallisuus voi tarkoittaa niinkin yksinkertaisia asioita kuin oppimista, sitoutumista, turvaa ja kiintymistä yhteisöön. (Marjanen ym. 2013, 86.)

Stenvall ja Seppälä (2008, 10–16) näkevät osallisuuden lapsen toimijuutena. Se voi olla esimerkiksi lapsen osallisuutta päiväkodin arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin. Pentikäinen ym. (2007, 102) lisäävät, että toimissaan omissa yhteisöissään ja vaikuttaessaan niihin lapsi rakentaa identiteettiään. Sevón, Böök ja Perälä-Littunen (2014, 307) korostavat, että pohjan osallisuudelle muodostaa lapsen tarpeiden tyydyttäminen ja lapsen kohtaaminen. Lapsen tulee myös kokea olevansa turvassa sekä hyväksytty ja arvostettu ryhmän jäsen.

Osallisuus toteutuu, kun lapsen ideoihin suhtaudutaan myönteisesti ja kannustavasti, lapsi saa tehdä valintoja sekä osallistua päätöksentekoon. Tällöin hän myös kokee tulevaisuutensa kuuluksi ja ymmärretyksi. Osallisuus rakentuu vahvassa vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.)

Osallisuuden vastakohtana on aikuisten päätöksenteko ja lasten mukautuminen päätöksiin. Tavoitteena osallisuudessa on kasvattaa lapsista aktiivisia, itseensä luottavia ja toiset huomioon ottavia (Kataja 2014). Näitä taitoja lapsi oppii, kun hän pääsee harjoittelemaan vastuun ottamista sekä kantamista. Osallisuus on kiinteä osa lasten ja aikuisten päivittäistä kanssakäymistä sekä vuorovaikutusta. Vuorovaikutus onkin osallisuuden perusta. (Roos 2016, 54.) Osallisuuden muina pyrkimyksinä on vahvistaa itsetuntoa sekä lisätä elämän hallinnan ja mielekkyyden tunnetta. Lisäksi osallisuudella on vaikutusta syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä, vastuuseen kasvamisessa sekä yhteenkuuluvuuden tunteen lisääntymisessä. (Järvinen & Mikkola 2015, 14.)

3.3 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Turjan (2011, 6) mukaan lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa voidaan jakaa kahteen tasoon. Ensimmäinen taso on henkilökohtainen taso, jossa lapsi voi olla mukana suunnittelemassa sekä tekemässä päätöksiä. Hän voi vaikuttaa muun muassa ravintoon, hygieniaan, pukeutumiseensa sekä tekemiinsä päivähoidossa. Toinen taso on yhteisöllinen taso, johon liittyy läheisesti lasten keskinäiset sekä lapsen ja aikuisen väliset vuorovaikutustilanteet. Tällä tasolla osallisuus koskee esimerkiksi yhteisten leikkien ja leikkipaikkojen suunnittelua tai muita lapselle ominaisten toimintojen organisoimista.

Loppujen lopuksi tunne osallisuudesta muodostuu lapsille kokemuksen kautta. Heissä herää tunne omasta osallisuudesta, yhteenkuuluvuudesta, hyväksytyksi tulemisesta sekä vaikuttamisen mahdollisuuksista. Lapsilla tulee olla tietoisuus siitä, että heitä kuullaan. Aikuisten ei pitäisi napata heiltä ideoita heidän tietämättään. Osallisuuden tunteen perustana on se, että lapset ovat dialogisessa vuorovaikutuksessa erityisesti aikuisten kanssa. Lapsen kyky kommunikoida sekä ajatella voi olla rajoittunut, jolloin osallisuutta voi tukea esimerkiksi kuvien, ympäristön esillepanon, toiminnan dokumentoinnin sekä vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien avulla. Kun lapset saavat osallistua ja vaikuttaa toimintaan, heidän metakognitiiviset taitonsa kehittyvät. Lasten käsitys itsestään selkiytyy, itseluottamus kasvaa ja sosiaaliset taidot lisääntyvät. (Hujala & Turja 2011, 52.)

Dowling (2010, 21, 60) pitää tärkeänä, että lapsi saa osallistua päätöksen tekoon itseään koskevissa asioissa. Jos lapsi saa tehdä päätöksiä elämäänsä liittyen, esimerkiksi mitä hän tekee, missä ja kenen kanssa, voi hän kontrolloida elämäänsä. Lapsille tulee antaa ohjausta ja heidän käytökselleen täyttyä asettaa rajat.

Suurin osa kolme-neljävuotiaista, jotka tuntevat olonsa turvalliseksi ympäristössään, ovat innokkaita puhumaan. Kuuntelemalla heitä hankimme ymmärrystä heidän kiinnostuksen kohteistaan sekä ideoistaan. Lapset tarvitsevat rohkaisua oman äänensä esille tuomiseksi. Enenevässä määrin varhaiskasvattajat ovat huomanneet, että onnistuneeseen keskusteluun lasten tai pienen lapsiryhmän kanssa vaaditaan vastavuoroisuutta ja sen tulee perustua lasten kiinnostuksen kohteisiin. (Dowling 2010, 40.)

Lasta tulee kuunnella ja rohkaista sekä verbaaliseen että taiteelliseen kommunikointiin. Varhaiskasvatuksessa tärkeää on, että varhaiskasvattajat vastaavat lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Dowling (2010, 35) korostaa myös, että lapsilla tulisi olla ymmärrys, että aikuiset ovat paikalla lapsia varten. Tämä puolestaan auttaa turvallisuuden tunteen syntymisessä.

Se, kuinka varhaiskasvattajat suhtautuvat osallisuuteen, vaihtelee hyvin paljon. Asenne määrittää myös varhaiskasvattajan tekemiä pedagogisia valintoja. Osa varhaiskasvattajista kokee itse tietävänsä lapsia paremmin, mikä heille on hyväksi ja miten heidän kanssaan tulee toimia. (Marjanen ym. 2013, 83; Järvinen & Mikkola 2015, 21.) Tutkimusten mukaan osallisuutta

on vastustettu muun muassa siksi, etteivät lapset olisi vielä kykeneviä vaikuttamaan omiin asioihinsa. Aikuiset tuntuvat pelkäävän myös lasten olevan osallisuuden myötä liikaa äänessä ja näin horjuttavan heidän auktoriteettiasemaansa. (Hujala & Turja 2011, 53.)

Osallisuuden ajatellaan myös vievän liikaa aikaa ja varhaiskasvattajien panna. Näin ollen sitä toteutetaan vain, jos on tarpeeksi resursseja. Muutoksen tuleekin lähteä aikuisten asenteiden muuttumisesta sekä lasten osallisuuden merkityksen ymmärtämisestä. Näiden lisäksi tarvitaan hieman uskallusta heittäytyä lasten kanssa uusiin asioihin. (Hujala & Turja 2011, 53.)

Käsitteenä lasten osallisuus on varhaiskasvattajille melko uusi. Vaikka tämän luvun alussa mainittujen periaatteiden pohjalta olisikin toimittu jo pitkään, sitä ei ole aikaisemmin edellytetty toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa. Osallisuuden toteuttaminen on ollut vapaampaa. Nyt kun osallisuutta korostetaan paljon ja varhaiskasvattajien tulee toimia sitä tukien, luo se paineita ja saattaa aiheuttaa monessa epätietoisuutta ja jopa vastustusta.

3.4 Osallisuus toiminnassa

Osallisuus näkyy varhaiskasvatuksen arjessa konkreettisina tekoina ja siinä, kuinka lapsi toimii toisten kanssa. Lasten viikkopalaverit, paneelikeskustelut ja Vihreä Lippu –toiminta ovat hyviä esimerkkejä tästä. Varhaiskasvattajien tulisi olla luomassa sellaisia arjen pedagogisia käytäntöjä, jotka tukevat lasten osallisuutta. Varhaiskasvattajien tulisi myös auttaa lapsia ilmaisemaan omia ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan eri tavoin vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. (Marjanen ym. 2013, 77–79.)

Mikäli osallisuutta halutaan lisätä toimimalla yhdessä lasten kanssa ja ottamalla heidän ajatuksensa huomioon, tulee lapsilta kysyä heidän mielipiteitä asioihin. Kun lasta kuullaan, saadaan selville hänen omia näkemyksiään sekä lasten omaa kulttuuria. Lapsi on itse aktiivisesti osallisena tuottamassa tätä tietoa. Aikuisten tulisi pyrkiä aitoon dialogiin lasten kanssa. Tässä onnistuttaessa syntyy yhteisöllinen keskustelukulttuuri. Siinä sekä aikuinen että lapsi ovat aidosti kiinnostuneita toistensa ajatuksista. (Marjanen ym. 2013, 87, 90.)

Aikuisten osallistuminen lasten leikkeihin on sallittua yhteistoiminnallista oppimista arvostavassa yhteisössä. Tällöin myös lapset pääsevät osallisiksi aikuisten arkeen liittyvistä puuhista. Kun aikuiset voivat luottaa itseensä ja lapsiin toimijoina, pystyvät he helpommin tarttumaan lapsilta tuleviin ideoihin. Tästä on helpompi lähteä rakentamaan lasten ja aikuisten välistä suhdetta ja luoda lapsille tunne, että he saavat olla mukana vaikuttamassa asioihin. Jotta tämä onnistuu, tarvitaan tueksi kannustava ja epäonnistumisia salliva työyhteisö. (Marjanen ym. 2013, 90.)

Ryhmässä toimiminen sekä yhteisöllisyyden tunne ovat tärkeitä asioita osallisuuden kokemisessa. Tämä vahvistaa muun muassa tunnetta itsensä

tarpeellisuudesta. Osallisuuden tunteen syntymiseen vaaditaan aina vuorovaikutusta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 47.) Varhaiskasvatus onkin pääasiassa ryhmässä, yhdessä muiden kanssa tapahtuvaa toimintaa, mikä luo hyvän edellytyksen osallisuudelle.

Mikrotason vuorovaikutustilanteet ovat pienten lasten osallisuuden lähtökohtana. Tällöin lapset saavat todellisia kokemuksia siitä, kuinka he tulevat kuulluiksi ja voivat vaikuttaa heille läheisiin asioihin. Myös materiaalien sekä tarvikkeiden helppo saatavuus vaikuttaa osallisuuteen. (Hujala & Turja 2011, 47, 51.) Pentikäinen ym. (2007, 102) lisäävät, että pienten lasten kanssa osallisuutta voi vahvistaa esimerkiksi sadutuksen avulla.

Sekä sisällä että ulkona tapahtuvat leikit muodostavat pohjan lasten osallisuudelle ja osallistumiselle. Leikkiessä lapsilla on oman kokemuksensa mukaan mahdollisuus päättää ja toimia suhteellisen itsenäisesti saadessaan yleensä valita leikin sekä leikkikaverin itse. Leikki on eräs lapsille ominainen tapa toimia. (Virkki 2015, 103, 131.)

Lapsi oppii kantamaan asioista vastuuta, kun hän havaitsee, että hänen mielipiteillään sekä ajatuksillaan on merkitystä. Varhaiskasvatuksessa osallisuutta pohdittaessa tarvitaan varhaiskasvattajien keskustelua arvoista sekä heidän toimintansa uudelleen arvioimista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 53.)

Kuten edellä on huomattu, osallisuuden tukemiseksi on monia toimintatapoja. Järvinen ja Mikkola (2015, 18, 19) luettelevat tällaisiksi tavoiksi vielä lasten mukaan ottamisen suunnitteluun ja tekemiseen, kiusaamiseen puuttumisen ja ystävyyssuhteiden tukemisen sekä oppimisympäristön muokkaamisen niin, että esimerkiksi pienryhmätoiminta ja leikkipedagogiikka mahdollistuvat. Lisäksi muokkaamalla varhaiskasvatuksen toiminnan rakenteita tarpeeksi väljiksi sekä joustaviksi mahdollistetaan lasten ja aikuisten spontaani kohtaaminen sekä toiminta.

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuuden vahvistamisesta mobiiliteknologiaa hyödyntäen en löytänyt aiempaa tutkimusta. Tämä saattaa johtua siitä, että valitsemani aihe on tullut ajankohtaiseksi vasta viimeisen vuoden aikana. Yksi Hämeen ammattikorkeakouluun tehty opinnäytetyö käsittelee paljolti samaa aihetta, mutta eri näkökulmasta. Pesosen ja Salakarin (2015) tutkimuksessa esiopetusikäiset lapset saivat luoda monimedialaisen kirjan. Opinnäytetyössä varhaiskasvattajien antaman palautteen perustella pyrittiin kehittämään kirjan käyttöä osana varhaiskasvatusta.

Opinnäytetyöstä kävi ilmi, että lapset olivat todella innoissaan tekemässä monimediaista kirjaa ja se myös näkyi heidän tuotoksissaan. Pesosen ja Salakarin hyödyntämää sovellusta pidettiin helppokäyttöisenä ja haastatellut kehittivät sille uusiakin käyttötarkoituksia. Varhaiskasvattajien mielestä

ajankohta monimediasen kirjan tekemiseen tulee harkita tarkoin. Ohjelman käytön opettelu vaatii aikaa, samoin kirjan tekeminen ja käyttäminen.

Pesonen ja Salakari totesivat opinnäytetyössään, että monimediasen kirjan avulla on mahdollista tukea lasten osallisuutta sekä lisätä lapsilähtöisyyttä. Erityisesti sadutusmenetelmän hyödyntäminen osana monimediaista kirjaa koettiin hyväksi. Tätä kautta mahdollistetaan lasten osallisuus antamalla heille tilaisuus kertoa oma tarinansa valitsemallaan tyylillä.

Jatkotutkimuksesta he esittivät toiveen, että monimediasen kirjan tekemistä tutkittaisiin jonkin toisen sovelluksen avulla. He pohtivat, tulisiko jollakin toisella sovelluksella erilaisia tuloksia kuin heidän tutkimuksessaan. Edellä mainittu toive vaikutti tässä tutkimuksessa käytettyyn monimediasen kirjan sovelluksen valintaan.

Pesosen ja Salakarin opinnäytetyön lisäksi on tehty useita tutkimuksia, jotka käsittelevät jotakin opinnäytetyöni ydinteemoista. Esimerkiksi lapsen osallisuudesta on useita tutkimuksia, samoin kuin dokumentoinnista. Mediakasvatuksen tutkimuksia on vähemmän.

Bae (2009) on tutkinut päiväkotilasten osallisuutta Norjassa. Hänen mukaansa osallisuus liittyy pitkälti vuorovaikutussuhteisiin, molemminpuoliseen kunnioitukseen sekä luottamukseen. Baen mukaan osallisuus oli suurinta lasten leikeissä, joissa he pystyivät ilmaisemaan itseään ja toteuttamaan aloitteitaan. Osallisuus oli heikoimmillaan silloin, jos päiväkodin aikataulut sekä rutiinit estivät lapsia toimimasta heille luontaisilla tavoilla eli liikkuen, laulaen, leikkien ja taidetta tehden. (Virkki 2015, 12.)

Virkin tutkimuksen tavoitteena oli saada ymmärrystä lasten toimijuudesta ja osallisuudesta päiväkotiympäristössä. Tutkimusongelmissaan hän halusi selvittää muun muassa millaisia olivat lasten kokemukset omasta toimijuudestaan ja osallisuudestaan sekä millaisina varhaiskasvattajat kokivat lasten osallisuuden päiväkodin toiminnassa. (Virkki 2015, 62.)

Virkki hyödynsi tutkimuksensa aineiston hankinnassa kertomuksia, haastatteluja sekä valmiita dokumenttiaineistoja. Lapsia haastatellessaan hän käytti avointa haastattelua sekä sadutusta hyödyntäen tuotettuja kertomuksia. Varhaiskasvattajia hän haastatteli teemahaastattelulla. (Virkki 2015, 68.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään tutkimustehtävä ja -kysymykset. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen teoriaan on perehdytty tarkemmin. Samassa kerrotaan myös toimintatutkimuksesta ja teemahaastattelusta. Luvun lopussa pohditaan tutkimuksen eettisyyttä sekä luotettavuutta ja niihin vaikuttaneita tekijöitä.

5.1 Tutkimustehtävä

Osallisuus, erityiskasvatus sekä mediakasvatus ovat valtavan laajoja aihe-alueita. Tämän takia aihe täytyi rajata huolellisesti. Opinnäytetyön teoriapohjaa varten valittiin muutamia mielestäni tärkeimpiä lähdeaineita sekä joitakin aikaisempia opinnäytetöitä.

Opinnäytetyössä kerrotaan myös lain tuomista uudistuksista koskien osallisuutta ja mediakasvatusta, sillä tämä velvoittaa kaikkia varhaiskasvattajia. Teoriatietoa kirjoittaessa ja aihetta rajatessa huomioidaan kohderyhmäni ikä, esimerkiksi kielen kehityksessä keskitytään vain 3–5-vuotiaiden kielenkehitykseen. Koska tutkimuksen otos on vain muutama lapsi, erityiskasvatuksen teoria rajataan koskemaan heidän tarpeitansa.

Tutkimus keskittyy pääasiassa lapsen ja varhaiskasvattajan väliseen suhteeseen. Lisäksi tämä palvelee lapsen ja huoltajan välistä vuorovaikutusta monimediaisen kirjan valmistuttua, sillä se antaa huoltajille tietoa lapsen päivästä ja mielenkiinnon kohteista. Tästä tutkimuksesta rajataan pois huoltajan ja varhaiskasvattajan välinen kasvatusyhteistyö, koska tämä ei vaikuta suoranaisesti lapsen osallisuuteen.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta voi vahvistaa monimediasta kirjaa hyödyntämällä. Tavoitteena on tuoda erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivän tapahtumia tiedoksi vanhemmille lapsen kertomana. Tutkimuksen avulla halutaan tuoda esille lapsen ääni ja samalla vahvistaa lapsen osallisuutta mediakasvatuksen keinoin.

Tutkimuskysymykset:

1. Kuinka varhaiskasvattajat määrittelevät osallisuuden?
2. Mitä keinoja varhaiskasvatuksen arjessa on vahvistaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta ja kuinka sitä voidaan tukea tablettia hyödyntäen?
3. Miten monimediasta kirjaa tulisi kehittää, jotta se vahvistaisi erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta?

5.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoitus on jonkin ilmiön kuvaamisen, sen ymmärtämisen sekä mielekkään tulkinnan antaminen. Aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat ainakin osin yhtä aikaa. Laadullisen tutkimuksen analysointitavoista ehkä yleisin on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Se etenee vaiheittain niin, että aineiston kirjaamisen ja lukemisen kautta tutkija pyrkii pelkistämään ja luokittelemaan aineiston.

Analyysivaiheessa pyritään järjestämään tutkimusaineisto niin, että aineiston perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan siirtää yksittäisistä tapauksista yleiselle tasolle (Metsämuuronen 2005, 233).

Kvalitatiivista tutkimusta kannattaa käyttää silloin kun kiinnostus suuntautuu tapahtumien yksityiskohtaisiin rakenteisiin tai tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten henkilöiden merkityksiin. Kvalitatiivinen tutkimusote sopii hyvin myös silloin kun tutkitaan tilanteita, joita ei voi muuttaa kokeeksi tai joissa kaikkia tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ei pystytä kontrolloimaan. Laadullisen tutkimuksen avulla saadaan lisäksi tietoa syyseuraussuhteista, joita ei voida kokeellisesti tutkia. (Metsämuuronen 2005, 203.)

Laadullisen tutkimuksen keskeisiä tutkimusmenetelmiä ovat havainnointi, tekstianalyysi, haastattelu sekä litterointi. Havainnoinnin avulla pyritään muun muassa ymmärtämään toista kulttuuria. Tekstianalyysiä puolestaan käytetään lisäämään ymmärrystä kulttuurin jäsenten kategorioista. Laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on pääasiassa avointen kysymysten esittämistä valituille yksilöille tai ryhmille. Litterointia käytetään tuomaan ymmärrystä tutkimukseen osallistuvien tavasta organisoida puheensa tai kirjoituksensa. (Metsämuuronen 2005, 203.)

Toimintatutkimus on osallistavaa tutkimusta, joka tapahtuu tutkittavien arjessa. Siinä pyritään ratkaisemaan käytännön toiminnassa havaittuja ongelmia tai kehittämään jo olemassa olevaa käytäntöä. Cohenin ja Manionin mukaan toimintatutkimus lähtee liikkeelle jostakin arkipäivän tilanteesta. Tässä tilanteessa voi olla jokin ongelma, joka pyritään nimeämään, arvioimaan ja muotoilemaan. Tämän jälkeen etsitään aiempaa tutkimuskirjallisuutta aiheeseen liittyen. Aiemmin muotoiltua ongelmaa voidaan muokata ja määritellä uudelleen matkan varrella. Tutkimuksen kulku sekä arviointi tulee suunnitella huolella, minkä jälkeen uusi projekti voidaan käynnistää. Lopuksi saatu aineisto tulkitaan ja projekti arvioidaan. (Metsämuuronen 2005, 217, 220.)

Tutkimuksen toiminnallisen osuuden kohderyhmänä oli erityispäiväkodin 3–5-vuotiaiden integroitu erityisryhmä, jossa oli sekä erityistä tukea tarvitsevia lapsia että tukilapsia. Haasteena erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa on usein hänen äänensä kuuluviin saaminen. Hän ei välttämättä osaa kertoa päivänsä tapahtumia. Toisaalta myös erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmat sekä lasten kanssa työskentelevät varhaiskasvattajat olivat osa kohderyhmääni, sillä monimediainen kirja luotiin heidän avuksi. Myös pelkkä arjen dokumentointi tabletin avulla antaa vanhemmille ja varhaiskasvattajille paljon tietoa lapsen tarpeista ja ajatuksista.

Laadullinen tutkimus näkyi tässä opinnäytetyössä varhaiskasvattajien haastatteluna sekä toimintana lasten kanssa. Haastatteluihin osallistui yhteensä neljä varhaiskasvattajaa kahdesta eri ryhmästä. Haastattelut toteutettiin käytännön syistä johtuen kahtena ryhmähaastatteluna ja ne kestivät reilu puoli

tuntia. Haastattelukysymykset jäsennettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tämän avulla pyrittiin tiivistämään saatu aineisto sekä luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja yhtenäistä tietoa.

Haastattelut jaetaan pääasiassa ne jaetaan strukturoituun, puolistrukturoituun ja avoimeen haastatteluun. Haastattelun kesto voi vaihdella muutamasta minuutista päiviin. Tässä opinnäytetyössä keskitytään vain puolistrukturoituun haastatteluun eli teemahaastatteluun, sillä Metsämuurosen (2005, 226) mukaan teemahaastattelu sopii hyvin tilanteisiin, joissa halutaan selvittää joko intiimejä ja arkoja asioita tai heikosti tiedostettuja asioita, kuten asenteita. Haastatteluihin valitaan tietyt teemat, joihin keskitytään. Kysymyksiä ei kuitenkaan muotoilla tarkkaan eikä niiden esittämisjärjestystä päätetä etukäteen.

Tutkimukseeni liittyvässä haastattelussa teemat pohdittiin etukäteen tutkimuskysymyksiä hyödyntäen (liite 2). Haastattelut litteroitiin ja analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, joka soveltuu hyvin kirjalliseen muotoon muutettujen aineistojen analysointiin. Virkki (2015, 82) kuvaa Kyngäksen ja Vanhasen (1999) näkemystä sisällönanalyysin hyödyntämisestä siten, että siinä saadaan yleinen ja tiivis kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Virkki toteaa samassa teoksessa myös, että Eskolan (2001) mukaan analyysin voi toteuttaa teoriasidonnaisesti, teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä pääpaino on aineistossa.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkijan on tiedettävä tutkimuksen tekemiseen liittyvistä peruseriaaiteista koskien esimerkiksi tiedon hankintaa ja julkaisemista. Tarkka ja totuuden mukainen kuva jokaisesta tutkimuksen vaiheesta parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Tieteellisten käytäntöjen noudattaminen puolestaan takaa eettisesti hyvän tutkimuksen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 23, 227.)

Tutkimusta tehdessä täytyy korostaa ihmisarvon kunnioittamista. Ihmisillä tulee olla mahdollisuus valita, osallistuvatko he tutkimukseen. Tutkimuksesta tulee myös voida jäädä kesken kaiken pois. (Hirsjärvi ym. 2007, 25.) Tutkimukseen osallistuvilla on kerrottava tarkkaan tutkimuksen tavoitteet ja käytettävät menetelmät. Tutkijan tulee myös varmistaa, että osallistujat ymmärtävät nämä. Kaikkien tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia. Mitään tutkimuksessa esille tulleita asioita ei saa kertoa tai luovuttaa ulkopuolisille. Tutkimustietoja saa käyttää vain siihen tarkoitukseen, mihin lupa on myönnetty. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 31.)

Tutkijan tulee saada tutkimukseen osallistuvilta lupa esimerkiksi haastattelun äänittämiseen. Heille tulee myös kertoa, että aineiston litteroimisen jälkeen kaikki data tuhotaan. Haastatteluun osallistuvilla on myös hyvä painottaa, että heidän nimiään ei julkaista. (Mäkinen 2006, 94, 114.)

Toimintatutkimusta menetelmänä on kritisoitu objektiivisuuden puutteesta. Monien mielestä tutkimustulos on aina tilanteeseen sidottu ja spesifi. Siinä

otos on myös rajoitettu, eikä tuloksia voi yleistää. Kritiikkiä on esitetty siitä, että tavoitteet ja metodit ovat usein epäselvästi määriteltyjä. Näiden lisäksi teorian ja käytännön yhdistäminen on haastavaa. (Metsämuuronen 2006, 103, 104.)

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni eettisyys ja luotettavuus otettiin huomioon tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Oman haasteensa sekä tutkimuksen eettisyyden että luotettavuuden puolesta tähän toi erityistä tukea tarvitsevien lasten mukaan ottaminen. Myös tutkimusotoksen pieni määrä antoi pohdittavaa tutkimuksen luotettavuudesta. Sekä tutkimukseen osallistuneet lapset että haastatellut varhaiskasvattajat olivat minulle entuudestaan tuttuja, mikä myös osaltaan saattoi vaikuttaa tuloksiin.

Alusta asti kaikille tutkimukseen osallistuville painotettiin heidän pysymistään tutkimuksessa nimettöminä ja tunnistamattomina. Lasten kohdalla tutkimus vaati yhteistyötä myös vanhempien kanssa. Kerroin vanhemmille tutkimuksesta, sen tavoitteista ja käytetyistä menetelmistä. Korostin, että lasta ei tulla tunnistamaan aineistosta.

Pyrin varmistamaan usealla eri tavalla sen, että tutkimukseen osallistuva lapsi tietää, mitä tapahtuu ja miksi. Vanhemmille annoin tiedotteen, jossa oli kuvattu tutkimuksen tarkoitus ja menetelmät. Pyysin heitä palauttamaan tiedotteen alaosan heidän sekä lapsensa allekirjoituksella varustettuna. Keskustelin lasten kanssa tulevasta, ennen kuin aloitin työskentelyn heidän kanssaan. Varhaiskasvattajat olivat puhuneet heidän kanssa tulemisestani ja siitä, mitä teen.

Ryhmän muiden lasten yksityisyyden suojan takia kuvia heistä ei saanut laittaa tätä opinnäytetyötä varten tehtävään kirjaan. Tämä on hieman ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että kirjasta tulisi täysin lapsen näköinen. Molemmat lapsethan kuvasivat paljon kavereitaan. Tilanne olisi erilainen, jos monimediainen kirja otettaisiin päiväkodissa käyttöön. Tällöin ei tarvitsisi rajoittaa kuvien käyttöä ja kirja palvelisi paremmin osallisuuden tukemista.

Päiväkodin tablettilta poistin kaikki kuvat heti, kun ne oli saatu kirjaan. Samoin poistin valmiit kirjat, kun ne oli lähetetty lasten vanhemmille. Muis-tutin vanhemmille lähetetyissä sähköposteissa, että kaikki aineisto oli poistettu ja kehoitin pistämään viestiä, jos olisi jotakin kysyttävää tai mietittävää.

Haastatteluissa pyrin esittämään kysymykset niin, etteivät ne johdattelisi vastaamaan tietyllä tavalla. Litteroin haastattelut suoraan nauhoitetusta aineistosta, eikä mitään vastauksia ole muunneltu. Litteroinnin jälkeen kaikki aineistot tuhottiin. Haastatteluissa ei myöskään mainita vastaajien sukupuolta tai ammattinimikkeitä. Tällä pyrin pitämään vastaajat tunnistamattomina.

Tutkimuksen toiminnallisessa osuudessa esille nousseet asiat sekä haastattelujen tulokset ovat tutkimukseen osallistuneiden henkilökohtaisia näkemyksiä asioista. Ne eivät siis välttämättä edusta yleistä tai kyseisen päiväkodin näkökantaa. Koska otokseni oli pieni, tuloksia ei voi yleistää edes päiväkodin tasolle.

6 MONIMEDIAINEN KIRJA OSALLISUUDEN TUKIJANA

Opinnäytetyöni tuotoksena syntyi kaksi lapsikohtaista monimediasta kirjaa, johon voi liittää kuvia, videoleikkeitä, ääntä sekä tekstiä. Kirjassa kuvattiin, mitä päivän aikana tehtiin. Siinä ilmeni myös lapsen kiinnostuksen kohteita sekä muita asioita, mitä hän halusi päivästäan kertoa.

Päädyin kokeilemaan monimediasta kirjaa kahden erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa. Lapset valittiin yhdessä päiväkodin johtajan sekä molempien lasten ryhmien erityislastentarhanopettajien kanssa. Molempien lasten vanhemmat antoivat heti luvan lapsensa kanssa toimimiseen. Pyysin vanhempia täyttämään lupalapun (liite 1), jossa kysyttiin myös lapsen allekirjoitus. Tällä haluaisin varmistaa, että myös lapsi on etukäteen tietoinen, mitä tulen tekemään.

Monimediainen kirja tehtiin kahden päivän aikana. Ensimmäisenä päivänä opettelimme tabletin käyttöä ja lapsi sai kuvata haluamiaan kohteita. Otin myös itse kuvia ja videota lapsen touhuista. Lapsi saattoi halutessaan pyytää minua kuvaamaan jotakin tiettyä asiaa.

Päivän alussa kerroin lapselle, mitä tulemme tekemään ja miksi. Näytin lapselle paperia, jossa oli hänen vanhempansa sekä hänen allekirjoituksensa. Keskustelimme, mitä se tarkoittaa. Juttelimme lapsen kanssa myös siitä, onko hän käyttänyt tablettia aikaisemmin ja osaako hän kuvata sillä. Kävimme yhdessä läpi kuinka kuvia ja videota otetaan ja mistä hän näkee ottamansa kuvat. Tämän jälkeen lapsi pääsi kokeilemaan kuvaamista.

Kuljin koko päivän kyseisen lapsen mukana niin sisällä kuin ulkonakin. Tabletti oli koko ajan mukana, jolloin itse sain otettua kuvia ja videota helposti sopivan tilanteen tullen. Samoin lapsi sai halutessaan milloin tahansa ottaa tabletin käyttöönsä tai pyytää minua kuvaamaan. Lapsen lähtiessä kohtiin, hän sai näyttää hakijalleen ottamiaan kuvia.

Toinen lapsista oli kysellyt jo paljon aikaisemmin, että koska tulen ja koska hän pääsisi kuvaamaan. Hän oli selvästi innoissaan jo etukäteen. Seuraavana päivänä tultuani ryhmään lapsi kysyi heti, koska aloitetaan ja saako hän jo tabletin.

Molemmat lapset pyysivät päivän aikana minua ottamaan kuvaa itsestään tekemässä jotakin. Toinen lapsista pyysi ulkoilun aikana useaan kertaan minua kuvaamaan. Näin hän sai itse leikkiä, mutta sai myös kuvia.

Suurin osa molempien lasten kuvista keskittyi kavereihin. Molemmat lapsista halusivat ottaa kuvia leikkikavereistaan. Toinen keksi käyttää tabletin etukameraa ja otti selfie –kuvia itsestään ja kavereistaan erilaisilla ilmeillä. Lisäksi molemmat lapset halusivat kuvata heille tärkeitä paikkoja, kuten naulakkopaikan, ruokapaikan, aamupiirin tai oman sängyn paikan. Muutama kuva otettiin lasten sen hetkisistä leikeistä tai muusta tekemisestä, esimerkiksi autoleikin autoista tai kotileikin tavaroista.

Toisena päivänä keskityimme kirjan tekemiseen. Ensin lapsi sai katsella rauhassa ottamiaan kuvia ja videoita. Tämän jälkeen näytin lapselle esimerkin siitä, minkälainen tekeillä olevasta kirjasta tulisi. Kerroin mitä siihen voi laittaa ja näytin kuinka tämä tapahtuu. Lähdimme yhdessä tutkimaan, mitä kuvia lapsi haluaa omaan kirjaansa laittaa. Muokkasimme myös taustan väriä, lapsi sai piirtää kirjaan ja kirjoitimme tekstikuvaukset siitä, mitä kuvissa tapahtuu. Toinen lapsi äänitti ja kertoi myös itse kuvista. Kirjaa tehdessä lapsi sai kertoa ottamistaan kuvista sekä videoista, jolloin korostui sanoittaminen sekä kielellisten taitojen harjoittelu. Jälleen lapsen lähtiessä kotiin, hän sai näyttää valmiin tuotoksen hakijalleen.

7 HAASTATTELUT

Tässä luvussa esitellään haastatteluaineiston analysoinnin kautta saadut tutkimuksen tulokset. Alaluvuissa 7.1–7.3 esitetyt tulokset vastaavat suoraan opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Alalukuna 7.4 on osallisuuden tukemiseen liittyvät haasteet. Tämä teema nousi molemmissa haastatteluaineistoissa vahvasti esille, minkä takia se on nostettu omaksi alaluvukseen.

Tulokset ja lainaukset ovat suoraan litteroidusta tutkimusaineistosta, eikä niihin ole otettu kantaa. Lainauksissa ei käytetä tunnistetietoja pienen otannan vuoksi, jotta vastaajat pysyisivät tunnistamattomina. Tutkimuksen tulosten kannalta ei myöskään ole olennaista eritellä vastaajia.

7.1 Osallisuus varhaiskasvattajien näkemysten mukaan

Haastatteluissa osallisuus määriteltiin lapsen mahdollisuudeksi vaikuttaa omalla mielipiteellään ja omilla ajatuksillaan ryhmässä tapahtuviin asioihin. Aineistossa korostettiin lapsen mahdollisuutta tehdä valintoja tulevaan tapahtumaan liittyen sekä ympäristöön, muihin lapsiin ja ryhmän aikuisiin vaikuttamista. Osallisuudessa tärkeää on saada muille selville oma mielipide jostakin asiasta.

Tää osallisuuden ajatushan on siis se ajatuksen ilmaiseminen, oman halun ilmaiseminen.

Haastatteluissa ilmeni myös ajatus siitä, kuinka osallisuus valuu koulumaailmasta alaspäin. Osallisuus lisää vaikuttamisen määrää, mikä lisää moti-

vaatiota ja aktiivisuutta tekemiseen. Mitä enemmän lapselta saadaan toimintaideoita, sitä enemmän hän myös motivoituu tekemiseen. Tämä on ydinasia osallisuudessa.

Molemmissa haastatteluissa nostettiin esille, kuinka osallisuus korostuu uusissa esiopetussuunnitelman perusteissa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatuksen arjessa osallisuuden lisäämiseen on pyritty kiinnittämään jo paljon huomiota. Asiaa on pohdittu ryhmän aikuisten kanssa ja lasten kanssa on otettu käyttöön erilaisia toimintatapoja. Lapsia on muun muassa haastateltu yksilöinä ja ryhmissä, ja heidän toiveitaan on kirjattu ylös. Lapsille on myös annettu vaihtoehtoja, joista valita. Varhaiskasvattajat pyrkivät enemmän kuuntelemaan lasten kiinnostuksen kohteita. Lapsille ei myöskään anneta valmiita vastauksia, vaan sitetään ajattelua tukevia kysymyksiä. Tarkoituksena on saada lapset itse kokeilemaan ja miettimään asioita mahdollisimman paljon.

Kuitenki meil on erityisosastol pitkän aikaa ollu periaate, et lapsen annetaan niinku kokeilla ja tehdä niinku mahdollisimman ite. Et yritetään pitää niitä sormia erossa. Et annetaan lasten osallistua sillälaila, et ne saa itse tehdä niitä asioita. Et ei olla aina, et näin pitää tehdä ja ota pois se ja näin että. Et miten se hattu menee nyt jonnekki naulakkoon. Et odotetaan sitä, et miten se ratkasee tän..

Haastattelujen mukaan osallisuudessa on tärkeää, että lapset saavat vaikuttaa siihen, mitä päiväkodissa tullaan tekemään. Lapsille voidaan kertoa esimerkiksi aihe, mitä tehdään sekä paikka, missä tehdään. Tämän jälkeen lapset voivat vaikuttaa sisältöön. Tämän kaltaista työskentelyä tulee kuitenkin vielä opetella.

Et on siin sillee varmasti aika paljon tietyl taval viel opettelemist itelläkin, et ku on nää tietyt suunnitelmat ja asiat, mitä täytyy tehdä. Tavallaan, et miten sä liität sen lasten toiveisiin. Et se on se, mitä itse ainakin henkilökohtaisesti aattelen, et sit täytyy ihan miettimäl miettiä.

7.2 Keinoja tukea osallisuutta arjessa ja tabletin avulla

Haastateltavien mukaan ryhmissä on aika vähän tapoja tukea erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta. Haastatteluissa ilmenneet tavat liittyivät lapsen tuntemiseen, vaihtoehtojen antamiseen ja niistä valitsemiseen, puhetta korvaaviin menetelmiin sekä tabletin käyttöön.

Varhaiskasvattajat korostivat sitä, kuinka lapsen ilmeistä ja eleistä eli kehonkielestä huomaa, kun lapsi esimerkiksi innostuu jostakin. Samoin tapa, miten lapsi tekee asioita auttaa oppimaan tunnistamaan lapsen kiinnostuksen kohteita. Tärkeää on myös vanhempien kuunteleminen, sillä he tuntevat

oman lapsensa parhaiten. Lapsen kiinnostuksen kohteita voi selvittää esimerkiksi vasu-keskusteluissa, alkutapaamisissa tai päivittäisissä kohtaamisissa.

Huomaa niinku näitä eleistä ja mitä se lapsi valitseekaan, että valitseeko se autoja vai valitseeko hän prinsessaleikkiä. Että vaikka ei niinku osaa sanoo tai kysyy. Kun kysytään, ni ei osaa vastata. Mut sit se tapa, miten se laps tekee.

Totta kai myös se, mite me osataan tavallaan justiin lukea sitä lasta siis silleen, esim. just se niinku sanoit tästä yhestä, et hänestä niinku näkee sen, että okei nyt silmät loistaa.

Haastattelujen mukaan mahdollisuus valita oli erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla oleellinen osa päiväkotipäivää. Kun lapsen mielipide halutaan saada selville, hänelle annetaan vaihtoehtoja, joista valita. Valinnan mahdollisuuksia on toiminta- ja leikkikuvien avulla tai esimerkiksi kahdesta kirjasta valitseminen.

Puhetta korvaavia menetelmiä käytetään jonkin verran vaikka ne saivat osakseen myös kritiikkiä. Kuvakortit on yleisin apukeino, kun taas tukiviittomia ei käytetä juuri ollenkaan tai esimerkiksi vain aamupiirissä muiden apukeinojen lisänä. Erilaiset kommunikaatiokansiot tai laajat kuvapankit saivat kritiikkiä niiden soveltumattomuudesta alle kouluikäisille.

Tommonen viittomalla ilmaiseminen esimerkiksi, niin ei se vaan nyt tunnu tän ikäselälle luonnistuvan kovin hyvin. Itseasiassa se ei oikeestaan kuvistakaan luonnistu kovin hyvin. Pitää olla niinku ajatus miksi, miten niitä kuvia käytetään. Niillä ei oo vielä syntynyt sitä ajatusta.

Tabletin käyttö osallisuuden tukemisessa nousi haastatteluissa merkittävään rooliin. Osallisuuden tukemisen mahdollisuuksia tabletin avulla on haastattavien mukaan paljon, kuitenkin kuvaaminen nousi eniten esille. Lasten on annettu itse kuvata tableteilla. Lapsista on myös otettu valokuvia ja videota. Uutena ajatuksena lasten kanssa tehtyjen monimediaisten kirjojen jälkeen nousi puhetaustojen tai nauhoittamismahdollisuuden tärkeys. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset pohtivat myös mahdollisuuksia erilaisiin kirjoihin, joista voi tehdä valintoja.

7.3 Monimediaisen kirjan kehittäminen osallisuutta tukeväksi

Haastatteluissa nousi esiin se, kuinka lapset ovat näppäriä käyttämään tabletteja. He myös oppivat helposti uusia asioita ja uskaltavat kokeilla erilaisia painikkeita tai sovelluksia. Tabletit ovat eräs keino, joka tasoittaa erityistä tukea tarvitsevien lasten suhdetta muihin lapsiin. Esimerkiksi puheen viivästymät eivät siinä tule esiin, vaan tällainen lapsi voi olla aivan yhtä taitava tabletin käyttäjä kuin muutkin.

Lapset on kauheen näppäriä oppimaan sitte kaikkea näitä asioita. Niinku nytte näki meidän ... pelasi sitä ekapeliä, ni se oli ihan virtuoosi. Se löysi erilaisia juttuja sieltä, mitä me ei ees tiedetty. Joo, et hirveen nopeesti oppii, oppi niitä asioita, et tuolt tulee sitä ja tuolta tätä.

Keskustelimme haastatteluissa siitä, mihin tablettia voisi käyttää, miten se tukee lapsen osallisuutta sekä mitä ominaisuuksia monimediaisessa kirjassa tulisi olla.

Keskeisin ominaisuus tabletin käytössä tuntui olevan kuvaaminen. Kuvien ja videoiden avulla lapsi voi kertoa tekemisistään muille kavereille tai päivästänsä vanhemmilleen. Kuvia tulisi pystyä ottamaan missä tahansa tilanteessa. Tableteilla voisi olla myös erilaisia kuvakansioita, joissa olisi esimerkiksi leikkejä. Tällöin lapsi voisi sieltä valita kuvan, jonka avulla voi kertoa esimerkiksi leikkitoiveensa. Toisessa ryhmässä oli keväällä ollut jokaisella lapsella oma päivänsä, jolloin sai kuvata tabletilla haluamiaan asioita. Päivän lopussa otettuja kuvia sai näyttää hakijalle.

Tablettia voi haastateltavien mukaan hyödyntää myös puheen harjoitteluun. Vaikka puheen tuottaminen olisi vielä heikkoa, voi lapsi yrittää kertoa kuvista. Uutena ajatuksena molemmissa haastatteluissa nousi esille lapsen puheen äänittäminen. Lapsi voi itse nauhoittaa, kun kertoo esimerkiksi jostakin kuvasta. Nauhoitteita voidaan myös kuunnella ryhmän varhaiskasvattajien kanssa esimerkiksi palaverien yhteydessä. Lapsen puheesta pystyisi nauhoitteiden avulla miettimään, kuinka hän esimerkiksi sanoo joitakin sanoja. Samoin nauhoittaminen voisi soveltua hyvin suujumppatuokioihin. Tämä antaa toisenlaisen näkökulman lapsen puheenkehityksen tarkasteluun. Tablettia on käytetty myös apuvälineenä vieraskielisen lapsen suomen kielen opetteluun.

Osalla lapsista on käytössään reissuvihko, johon kirjataan päivän aikana tapahtuneita asioita. Tämä käytäntö on olemassa siksi koska he kulkevat tak-silla, eikä huoltajia nähdä kovinkaan usein kasvotusten. Haastatteluissa tuli esille reissuvihkon muuttaminen sähköiseksi. Tällöin lasten huoltajat voisivat myös nähdä päiväkotipäivän tapahtumia ja näin olla enemmän mukana lapsen arjessa.

Haastatteluissa todettiin, että varhaiskasvattajilla tulisi olla enemmän tietoa monimediaisen kirjan ominaisuuksista, jotta he voisivatottaa kantaa sen kehittämiseen. Kirjassa tulisi kuitenkin olla mahdollisuus tehdä valintoja. Aiemmin kuvattu idea kuvapankista tukisi tätä ajatusta. Yhteisinä hetkinä kuvapankista tulisi pystyä valitsemaan helposti esimerkiksi se, mitä seuraavaksi tehdään.

Sit ku se on tallennettu sinne kuvatiedostoon, kuvakirjaksi, niin niitä sitten siinä yhteisenä hetkinä, jolloin päätetään siitä että mitä esimerkiksi ollaan tekemässä seuraavaksi. Niin sieltä

pitää pystyä tekemään niitä valintoja. Että sillä pitää siis pystyä osoittamalla tai muulla konstilla ilmoittamaan muulle yleisölle niin se oma valintansa.

Ehdottoman tärkeää monimediassa kirjassa on haastattelujen mukaan kuvan ja äänen tallennusominaisuus yhdessä. Tilanteessa tulee olla mahdollisuus ottaa kuva nopeasti ja saada saman tien myös nauhoitettua ääni. Haastatteluissa tuli ilmi, että jo muutaman kuvan tai videon avulla lasta pystyy osallistamaan paljon. Näin saadaan lapsi mukaan keskusteluun. Kirjassa kuvan ja äänitteen yhteyteen tulisi olla mahdollisuus tallentaa myös tekstiä, esimerkiksi selventämään lapsen sanomisia. Lapsen on kuitenkin tärkeä ymmärtää monimediasen kirjan tekemisen tilanne sekä perusidea tämän takana.

Että siis tota siin todellakin pitää olla se äänentallentaminen yhtenä elementtinä mukana. Pelkkä kuva siinä ei riitä.

Muutamanki kuvan ku saa aikaseks tai videon pätkän, ni siinä jo osallistat lasta kummasti. Hän pystyy osallistumaan siihen keskusteluun jo aikamoisesti ja samalla hän myös vaikuttaa muihin lapsiin. Ja sitte ne muut lapset rupee kiinnostumaan siitä lapsesta, jolla se supliikki on huonompi. Et ei se oo niinkun tyhjänpäivänen tyyppi, että kaiken näköstä näkyy tekevän ja ihan samoi niinku mekin tehdään. Ja he asuu.. samas paikassaki käy ku me. Ni se saa aikaan sen, että tota ne toiset rupee katsomaan sitä lasta niinku eri silmin ja korvin ja tota jaja sitte ottavat sen mukaan. Ainaki semmossen ilmiön mä oon tässä nähny pienessä määrin.

Yhtenä näkökulmana nousi esille se, kuinka kirjan tekeminen tapahtuu aikuislähtöisesti, eikä siinä nähty osallisuutta ryhmätasolla. Osallisuus määriteltiin niin, että lapsi vaikuttaa mielipiteillään ja ajatuksillaan ryhmässä tapahtuviin asioihin. Sitä ei kuitenkaan osattu määritellä, kuinka lapsi voisi vaikuttaa monimediasen kirjan avulla ympäristöön, muihin lapsiin ja ryhmän aikuisiin. Tämän näkökulman mukaan kirjan tekeminen on enemmänkin dokumentointia. Toisaalta koettiin, että lapsi voi näin osallistua ympäristön tapahtumiin tallentamalla niitä. Samalla hän voi vaikuttaa muiden lasten mielipiteisiin itsestään näyttämällä, että leikkii samoja leikkejä ja tekee samanlaisia asioita kuin muut.

Haastatteluissa ilmeni myös, että kirjan tekemiseen menee aikaa. Toisaalta haastateltavat pohtivat voisiko lapsi tehdä sitä päivän aikana itse. Se toki vaatisi aikuiselta muistuttelua, ja vastuu tästä olisi aikuisella.

7.4 Osallisuuden tukemiseen liittyvät haasteet

Molemmissa haastatteluissa tuotiin esille käytössä olevat resurssit. Päiväkotiin saatuja tabletteja pidettiin hyvänä asiana, mutta niitä tulisi olla enemmän. Varhaiskasvattajilla oli myös mielipiteitä tabletteihin saatavista ohjelmista.

Tablettia pidettiin oikein hyvänä apuvälineenä päiväkotij- ja erityisesti erityisryhmiin. Tabletin etuna oli heidän mielestään pienikokoisuus, mutta kuitenkin isompi ruudun koko kuin kännykässä. Tabletti on myös kevyt ja helposti mukana kulkeva. Tabletteihin asennettavien ja paljon käytettävien ohjelmien tulisi olla helppokäyttöisiä sekä lapsentajuisia. Niiden olisi hyvä olla myös ilmaisia tai hyvin edullisia.

Välineiden, tässä tapauksessa tablettien, tulisi olla kaikkien saatavilla. Haastateltavien mukaan laitteita tulisi saada enemmän. Heidän mielestään tärkeää olisi, että joka ryhmässä olisi oma tabletti, eikä internetyhteyttä tarvitsisi jakaa yhden tabletin kautta. Jokaisella heikosti kommunikoivalla olisi hyvä olla oma tablettinsa. Näin heidänkin osallisuuttaan pystyttäisiin lisäämään.

Ei, ei niitä missään nimessä tarpeeksi ole, että siis tota ehdottomasti jos tota tälläses meidänki kokoses talos on vaan yksi isompi padi, jossa on internet yhteys ja kaks pienempää padia, jotka saa internet yhteyteen sen isomman välityksellä, ni eihän se oo oikeestaan mitään. Ja sit ku täytyy vielä kahden talon välillä jakaa niitä. Eli mun mielestä joka ikisessä ryhmässä pitäis olla ja sit aina jos on tämmössiä ... kaltaisia huonosti suplikoivia lapsia, niin heille pitäis mun mielestä ehdottomasti olla omat ja se niinku toimis tämmössenä välineenä viestien välittämiseen niinku kodin ja sitte tän päiväkodin välillä. Niinku me tehään just para-aikaan.

Haastatteluissa mainittiin myös, että osallisuutta pidetään haasteena. Haastetta ei pidetä huonona asiana. Se vain tarkoittaa, että asioita täytyy opetella ajattelemaan uudella tavalla, mikä vie aikaa.

Kun sitä vaaditaan yhä enemmän, että niinku lasten pitää päästä, mut myös niiden vanhempien. Et se tuo totta kai vähän erilaisia haasteita arkeen. Hyviä haasteita mun mielestä.

Osallisuutta vaaditaan varhaiskasvatuksessa yhä enemmän. Haastateltavat totesivat, että uusien varhaiskasvatusta ohjaavien säädösten mukaan lasten, mutta myös vanhempien tulisi päästä osallistumaan aiempaa enemmän. Haastatteluissa tuli esille, että varhaiskasvattajat kaipasivat enemmän tietoa osallisuudesta ja sen toteutustavoista.

Vaikka osallisuutta tulisi varhaiskasvatuksessa lisätä jokaisen ikäryhmän kohdalla, haastatteluissa tuli esille kriittinen ajatus osallisuudesta 3–4-vuo-

tiaiden kohdalla. Kyseisen näkemyksen mukaan tämän ikäisten lasten ajatusmaailma on vielä suppea ja he tarvitsevat selkeät raamit sekä päivärhythmi. Lasten tulisi ensin hyväksyä ryhmätoiminnan säännöt ja raamit, minkä jälkeen voi kehittää osaamista. Esikoululaisten kanssa osallisuuden toteuttaminen on paljon helpompaa.

Mut sitte jos aattelee nyt näitä, nyt tällä hetkellä kolme-neli-vuotiaita lapsia niin ne on taas sit kehityksessään semmosses vaiheessa, et mä en nyt ihan vielä tiedä, et miten se taas vaikuttaa. --- Ku näillä kuitenkin on aikalail suppea se ajatusmaailma ja se, et ne hyötys oikeestaa enempi siitä, että heillä olis selkeät raamit.

Haastatteluissa ilmeni ajatus siitä, minkälaisia haasteita erilaiset lapset tuovat ryhmän toimintaan. Tätä pohdittiin paljon heikosti kommunikoivan lapsen näkökulmasta. Haastatteluissa varhaiskasvattajat pohtivat myös esimerkiksi leikin syntymistä kokonaan puhumattoman lapsen kannalta. Liikuntavammaisen lapsen osallistumisen fyysisiä rajoitteita sekä helposti riitaantuvan lapsen osallisuutta ryhmätoimintaan mietittiin toisessa haastattelussa. Haastatteluissa päädyttiin siihen, että aikuisia tarvitaan paljon mahdollistamaan lapsen osallisuus.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kuten luvussa 5 kerrottiin, opinnäytetyön tarkoituksena oli löytää keinoja lasten osallisuuden tukemiseen. Tässä luvussa pohditaan, kuinka tutkimukselle asetetut tavoitteet toteutuivat. Tuon esille omia ajatuksiani sekä monimedialaisen kirjan työstämisestä että haastattelujen tuloksista. Lopuksi pohdin opinnäytetyöprosessia sekä jatkotutkimuksen aiheita.

8.1 Monimediainen kirja

Kokemukseni mukaan työskentely monimedialaisen kirjan parissa onnistui hyvin. Lapset pitivät työskentelystä ja erityisesti kuvaamisesta. Parasta tuntui olevan kuvien ottaminen kavereista tai kavereiden kanssa. Lapsilla oli hauskaa ja kuultiin monta naurunpurskahdusta. Lapset olivat todella taitavia ottamaan kuvia ja videoita sekä katsomaan niitä. Toinen lapsista oli aikaisemmin käyttänyt tablettia ja toinen ei. Silti molemmat käyttivät laitetta todella sujuvasti ja oppivat koko ajan uutta laitteen toiminnasta.

Aluksi kirjan tekeminen oli molemmista lapsista mielenkiintoista ja varsinakin omien kuvien katsominen ja niistä kertominen oli mukavaa. Lapsesta oli hauska kuunnella myös omaa puhetta. Toinen erityisen mielenkiintoinen vaihe oli se, kun sai piirtää kuville kehyksiä tai piirtää kokonaan uudelle sivulle mitä halusi. Kirjan katsominen oli lapsista hauskaa. Jokaisessa välissä täytyi tarkastaa, miltä se nyt näyttää. Tämän vuoksi käytetty ohjelmisto voisi mielestäni olla vieläkin yksinkertaisempi.

Tuon ikäisen lapsen jaksaminen on yleensäkin melko lyhyt ja usein erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla se on vieläkin lyhyempi. Tämä näkyi myös kirjaa tehdessä. Vaikka lapsilla oli aluksi paljon intoa, jaksaminen meinasii loppua kesken kaiken. Kirjan tulisikin mielestäni olla hieman lyhyempi ja nopeammin tehtävissä oleva. Kuten Pesonen ja Salakari totesivat omassa tutkimuksessaan, ajankohta kirjan tekemiselle tulisi valita tarkkaan. Tehdessämme kirjaa toisen lapsen kanssa, muut lähtivät ulos leikkimään. Lapsi näki kaverit ikkunasta, jolloin kirjan tekeminen ei enää kiinnostanut. Tästä syystä jätimme nauhoittamisen pois ja myös me lähdimme ulos leikkimään.

Varhaiskasvattajilta sain paljon hyvää palautetta monimediaisen kirjan tekemisen prosessista. Heistä oli mielenkiintoista nähdä tabletin avulla tapahtuvaa työskentelyä, sillä se oli heille vielä vierasta. Erityisesti palautetta tuli puheen nauhoittamisesta. Heistä oli mukava kuulla, kuinka lapsi sanoi joitakin sanoja tai ääniteitä. Tämä myös herätti ajatuksia siitä, mihin muuhun äänittämistä voisi hyödyntää. Varhaiskasvattajista oli myös mielenkiintoista nähdä, mitä lapset kuvasivat.

Vanhempien tullessa hakemaan lapsiaan, lapset olivat innokkaita näyttämään ottamiaan kuvia sekä tekemäänsä kirjaa. Vanhemmat katsoivatkin näitä mielellään, hymy kasvoillaan. Molemmissa tapauksissa lähetin valmiit kirjat sekä muutaman kuvan vanhemmille sähköpostiin, jotta he voisivat tutustua niihin rauhassa.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, kuinka erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta voi vahvistaa monimediaista kirjaa hyödyntämällä. Lisäksi tutkimuksen avulla haluttiin vahvistaa lapsen osallisuutta ja tuoda hänen äänensä esille. Mielestäni lasten työskentelyä ja heidän ottamia kuvia tarkasteltaessa tuli hyvin esille asioita, joista he pitivät. Kuvissa näkyi heille tärkeitä paikkoja sekä heidän hyviä ystäviään. Kuvista myös ilmeni, mitä lapset tekevät mielellään sekä ulkona että sisällä.

Lapsen kiinnostuksen kohteet ja ajatusten tunteminen on lapsilähtöisen ajattelun ja tätä kautta myös osallisuuden lähtökohta. Toiminta tulisi suunnitella lapsen mielenkiinnon ja lapsihavainnoinnin pohjalta. (Dowling 2010.) Lapsen kanssa työskentelevän henkilön tulee siis tietää, mistä lapsi pitää ja mitä hän haluaa. Tämän jälkeen voi pohtia, kuinka lisätä osallisuutta. Kuvien ja videoiden avulla lapsi, jolla on ongelmia puheen kanssa, pystyy kertomaan aikuisille tai muille lapsille, mitä hän on tehnyt. Tämä on jo itsessään osallisuutta.

Pesosen ja Salakarin opinnäytetyössä (2015) nousee esille kuinka sadutus menetelmänä tukee osallisuutta ja tuo lapsen äänen kuuluviin. Heidän mukaansa osallisuus mahdollistui, kun lapset saivat tehdä tarinoista oman näköisensä. Olen samaa mieltä Pesosen ja Salakarin kanssa, sillä lasten ääni tuli esille heidän saadessa kertoa kirjan kuvista. Molemmat kirjat olivat myös aivan tekijänsä näköisiä. Lapset saivat koristella kirjoja esimerkiksi piirtämällä sinne.

Huomasin myös, että tabletilla olevalla lapsella oli ryhmässä tietynlainen valta-asema. Muut lapset olivat kiinnostuneita siitä, mitä hän tekee. Lapset halusivat päästä mukaan kuviin. Tämä toi erityistä tukea tarvitsevan lapsen ympärille myös sellaisia lapsia, jotka eivät yleensä ole tekemisissä hänen kanssaan. Tabletin kanssa toimiessa kaikki lapset ovat suurin piirtein yhtä taitavia. Myös lapset, joilla on tuen tarvetta jollakin kehityksen osa-alueella pärjäävät kuvaamisessa hyvin. Tämä tasoittaa lasten välisiä eroja.

8.2 Haastattelut

Eräänä tutkimuskysymyksenä oli, kuinka varhaiskasvattajat määrittelevät osallisuuden. Haastatteluissa ilmeni, että haastateltavilla oli hyvin tiedossa, mitä osallisuudella tarkoitetaan ja mitä päivähoidossa sen osalta vaaditaan. He osasivat kertoa määritelmät ja teoretietoa aiheesta. Toinen päiväkotiryhmä on selkeästi keskustellut aiheesta ja miettinyt tarkkaan, mitä tämä tarkoittaa käytännössä. He ovat myös aloittaneet asian soveltamisen käytäntöön. Soveltaminen vaatii kuitenkin vielä opettelua, kuten he itsekkin totesivat.

Osallisuus ilmeni käytännössä vaihtelevasti. Sitä oli jonkin verran sovellettu varhaiskasvatuksen arkeen, mutta pitkälti näkemykset olivat vasta teorian tasolla. Haastateltavat osasivat kertoa tarkkaan, mitä osallisuus teoriassa tarkoitti. Tämän perusteella arvelen, että tilanne saattaa olla samanlainen myös muissa ryhmissä. Lasten osallisuuden huomioiminen vaihtelee varmasti paljon ryhmä kohtaisesti sekä varhaiskasvattaja kohtaisesti. Varmasti myös muissa ryhmissä ja muissa päiväkodeissa perusteoria on monella tiedossa, mutta sen soveltaminen käytäntöön on vielä epäselvää.

Aiemmissa tutkimuksissa varhaiskasvattajien olemassa olevan lapsikäsitteen muuntaminen on nostettu tärkeimmäksi osallisuutta lisääväksi tekijäksi. Tutkimusten mukaan varhaiskasvattajilla on paljon tietoa, mutta tiedon soveltaminen käytäntöön on haastavampaa. Vaatii aikaa oppia uusia toimintatapoja sekä luoda yhteistä ymmärrystä osallisuuden merkityksestä. Työmenetelmiä ja vanhoja rutiineja tulee muokata, jotta lapset pystytään ottamaan mukaan suunnitteluun. Varhaiskasvattajien tulee löytää perinteisestä päiväjärjestyksestä aikaa lasten kuulemiseen. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.) Roosin (2016, 15) mielestä varhaiskasvatuksen arki on usein edelleen aikuislähtöistä.

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää, mitä keinoja varhaiskasvatuksen arjessa on vahvistaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta. Lisäksi pyrin tutkimaan, kuinka osallisuutta voidaan tukea tablettia hyödyntäen. Vaikka haastatteluissa tuli esille näkökulma, ettei tapoja vahvistaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta ole paljoa, niin mielestäni menetelmiä löytyi kuitenkin kohtuullisesti. Menetelmiä oli myös monen tyyppisiä lapsen havainnoinnista kuvakansioon ja tabletin käyttöön.

Haastatteluissa korostui osallisuuden tukemisen menetelmänä lapsen ilmeiden ja eleiden tulkitseminen. Dowlingin mukaan (2010, 18, 60, 61) on tärkeää, että lapsi tunnetaan, jotta hänen käyttäytyminen voidaan ymmärtää. Varhaiskasvattajan on nähtävä, mitä lapsen tekojen, kommenttien ja ajatusten takana on. On selvää, että kun lapsia rohkaistaan ja heidän odotetaan käyttävän aivojaan, he näyttävät olevansa hyvin kykeneviä. Annettaessa lapsille mahdollisuus, he ovat hyvin itseohjautuvia. Lapsille ei tule antaa valmiita vastauksia, vaan heitä tulee rohkaista itse pohtimaan asioita. Tärkeimpiä tekijöitä itsenäiseen toimintaan on se, että lapsilla on mahdollisuus hyödyntää ympäristöä itsekseen, tehdä valintoja ja päätöksiä sekä kehittää ajatteluaan ja ideoitaan.

Tämän kohdan ajatuksia oli erityisryhmissä haastattelujen sekä havaintojen perusteella toteutettu jo vuosia. Lapset saivat itse pohtia, mitä tietyissä tilanteissa tulisi tehdä. Heille ei myöskään annettu suoria vastauksia vaan ohjattiin heitä pohtimaan itse vastauksia. Näin lapsille annettiin myös mahdollisuus tehdä valintoja. Valinnanvapaus puolestaan on olennainen osa osallisuutta.

Tutkimuksen kohteena olleen päiväkodin varhaiskasvattajista joka ryhmän lastentarhanopettaja tai erityislastentarhanopettaja kävi keväällä koulutuksen tabletin käyttöön. Tämän myötä he saivat perusvalmiudet mediakasvatukseen. Mielestäni varhaiskasvattajien ajatukset tabletin käytöstä ovat lähtökohtaisesti rajalliset, mutta koulutuksen ja mediatuntemuksen myötä käyttömahdollisuudet tulevat varmasti monipuolistumaan. Tabletin käytössä erityisesti kuvaaminen sekä puheen opettelun tukeminen koettiin hyvänä. Useammassa ryhmässä on myös ollut suunnitteilla, että tänä syksynä ruvetaan säännöllisemmin hyödyntämään tabletteja ja toteuttamaan mediakasvatusta.

Viimeisenä tutkimuskysymyksenä oli, miten monimediaista kirjaa tulisi kehittää, jotta se vahvistaisi erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta. Monimediaiseen kirjaan suhtauduttiin haastattelujen perusteella vaihtelevasti. Kaikkien mielestä kirja oli perusajatukseltaan hyvä idea. Jokaisella haastattelavalla oli hiukan erilainen käsitys osallisuudesta, ja he korostivat eri asioita. Tästä johtuen myös keinot vahvistaa osallisuutta vaihtelivat. Ryhmissä tulisi käydä keskustelua erilaisista näkemyksistä ja löytää yhteinen linja osallisuuteen, jotta monimediaisesta kirjasta saadaan kyseisen ryhmän käyttöön soveltuva. Tämän jälkeen jokainen ryhmä voi kehittää monimediaista kirjaa sellaiseksi kuin haluaa.

8.3 Jatkotutkimukset

Kuten totesin esitellessäni aiempia tutkimuksia, varsinaisia tutkimuksia osallisuudesta tai mediakasvatuksesta ei ole vielä kovin paljon. Tämän vuoksi myös jatkotutkimuksen aiheita löytyisi helposti. Kaikki osallisuuden ja mediakasvatukseen liittyvät tutkimukset tuovat jotakin uutta.

Havaintojeni perusteella jatkossa olisi tärkeää tutkia, kuinka varhaiskasvattajien ymmärrystä osallisuudesta voisi lisätä tai kuinka se on lisääntynyt tekemäni tutkimuksen jälkeen. Lisäksi olisi tarpeen selvittää ja koota, mitä apukeinoja on osallisuuden tukemiseen arjessa.

Tablettien sekä monimediaisen kirjan käytön mahdollisuuksia eri ikäisten kanssa voisi tutkia vielä enemmän. Haastatteluissa tuli ilmi, että varhaiskasvattajat tarvitsisivat jonkin listan eri tarkoituksiin soveltuvista käyttökelpoisista sovelluksista tabletille. Osallisuuden tukemista tabletin avulla voisi tutkia vielä kehittämällä itse kuvasovelluksen, jossa voisi tehdä valintoja, ja tutkia tämän toimivuutta arjen tilanteissa.

LÄHTEET

- Dowling, M. 2010. Young children's personal, social and emotional development. London: Paul Chapman.
- Heinimaa, E. 2004. Mitä näillä kaikilla dokumenteilla tehdään? Lasten-tarhanopettajalehti syys/2004. Viitattu 3.4.2016.
<http://www.reggioemilia.fi/artikkelit/dokumentointi.htm>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Järvinen K., Mikkola P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pedatieto Oy.
- Korhonen, P. 2010. Median asettamia haasteita pienten lasten hyvinvoinnille. Teoksessa Meriranta, M. (toim.) Mediakasvatuksen käsikirja. Kaukunki: UNIPress.
- Kupiainen, R. & Sintonen, S. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, media-kasvatus. Helsinki : Palmenia Helsinki University Press.
- Lastensuojelun käsikirja. 2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työprosessit. Lapsen osallisuus. Viitattu 19.3.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. 2013. Pienten piirissä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mediakasvatus esi- ja alkuopetuksessa. 2009. Kerhokeskus. Helsinki: Ak-sidenssi Oy. Viitattu 3.4.2016.
http://www.opinkirjo.fi/easydata/customers/opinkirjo/files/materiaalit/mediakasvatus_esi-ja_alkuopetuksessa_netti.pdf
- Mediamuffinssi-hanke. 2008. Stakes & Opetusministeriö. Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa. Iisalmi: Painotalo Seiska Oy.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Niinistö, H. & Ruhala, A. 2007. Näkökulmia mediakasvatukseen. Teoksessa Pienten lasten mediakasvatus. Helsinki: Mediakasvatusseura.

Ojala, M. 2009. Varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen reflektion avulla. Teoksessa Mäkitalo A.-R., Ojala, M., Venninen, T. & Vilpas, B. (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 22. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Opetushallitus. N.d. Kasvatus, koulutus ja tutkimukset. Varhaiskasvatus. Viitattu 21.10.2016. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkimukset/varhaiskasvatus

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä: ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pentikäinen, L., Ruhala, A. & Niinistö, H. 2007. Mediametkaa! Osa 2: Kasvattajan matkaopas mediamaailmaan. Helsinki: Mediakasvatuskeskus Metka

PerL. Suomen perustuslaki 731/1999. 11.6.1999. Finlex. Viitattu 16.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Rinaldi, C. 1998. Projected Curriculum Constructed Through Documentation – Progettazione. An interview with Lella Gandini. Haastattelu teoksessa The hundred languages of children. The Reggio Emilia approach – Advanced Reflections. London: JAI Press Ltd. Viitattu 7.4.2016. <https://books.google.fi/books?id=QPTKs1MJ8JgC&pg=PA120&lpg=PA120&dq=powerful+educational+tool+gandini&source=bl&ots=XlM1ko-JQJz&sig=xMcgUCn5mmjr-LOUDjVlueZgjBCI&hl=fi&sa=X&ved=0ahUKEwjwLPfrZbMAh-VGA-poKH-bTYCPUQ6AEIJTAE#v=onepage&q=powerful%20educational%20tool%20gandini&f=false>

Rintakorpi, K. 2010. Lasten toiminnan dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kasvatustiede. Viitattu 19.3.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201102151242>

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Pesonen, A. & Salakari, M. 2015. Monimediaisen kirjan luominen ja käyttö päiväkodin arjessa. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 19.3.2016. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/99468/Pesonen_Aino_Salakari_Minttu.pdf?sequence=1

Sevón, E., Böök, M. L., & Perälä-Littunen, S. 2014. Onko lasten osallisuus turvattu oikeuksista puhumalla? Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja.

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. 2004. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Stenvall, E. & Seppälä U. 2008. Taloa lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Viitattu 3.4.2016.
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään. Suomen varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Toukokuu 2011. Viitattu 7.4.2016.
<http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>

Varhaiskasvatuslaki 36/1973. Viitattu 16.6.2016.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Väitöskirja. Joensuu, Itä-Suomen yliopisto.

Wallin, K. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Helsinki: LK -kirjat (suom. Elisse Heinimaa)

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Viitattu 16.6.2016.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

TIEDOTE OPINNÄYTETYÖSTÄ JA LUPAKYSELY

Hei!

Opiskelen Hämeen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi ja teen tällä hetkellä opintoihini liittyvää opinnäytetyötä _____ päiväkotiin.

Opinnäytetyöni keskeinen idea on erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuuden vahvistaminen ja äänen saaminen kuuluviin. Tarkoitukseni on löytää päiväkodin henkilökunnalle toimiva keino, kuinka tablettia hyödyntämällä voi tukea erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta. Tämän avulla myös vanhemmilla on mahdollisuus saada tietoa lapsen päivästä ja hänen mielenkiinnon kohteista.

Tutkimukseni koostuu henkilökunnan haastattelusta sekä toiminnallisesta osuudesta lasten kanssa. Toiminnallisen osuuden aikana muutama 3–5-vuotias erityistä tukea tarvitseva lapsi saa kuvata iPadilla päiväänsä. Tämän avulla he tuovat esille itselleen tärkeitä paikkoja sekä päivän touhuja heidän näkökulmastaan. Ennen iPadien antamista keskustelen lasten kanssa laitteiden käytöstä sekä niillä kuvaamisesta. Saadusta materiaalista teemme yhdessä lasten kanssa monimediaset kirjat, jotka näytetään/lähetetään s.postilla lapsen huoltajille.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkimuksesta saadut tiedot käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäistä lasta voi tunnistaa kerätystä materiaalista. Lapsenne nimi ei myöskään tule esille opinnäytetyössäni tai siihen liittyvissä esittelytilaisuuksissa.

Tällä kirjeellä pyydän lupaa lapsenne osallistua opinnäytetyöni toiminnalliseen osuuteen. Palautattehan lupalomakkeen _____ mennessä ryhmänne työntekijälle.

Ystävällisin terveisin ja yhteistyöstä kiittäen,
Ella Siikanen

Leikkaa tästä

Lapseni: _____

( ) Saa osallistua tutkimukseen

( ) Ei saa osallistua tutkimukseen

Huoltajan allekirjoitus: _____

Lapsen allekirjoitus: _____

HAASTATTELULOMAKE HENKILÖKUNNALLE

HAASTATTELUKYSYMYKSET HENKILÖKUNNALLE

Mitä teidän mielestänne osallisuus tarkoittaa lapsiryhmässä?

1. Mitä tapoja ryhmässä on tällä hetkellä käytössä lapsen osallisuuden tukemiseen?
2. Miten mielestänne erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta voi vahvistaa tablettia käyttäen?
3. Miten mielestänne monimediasen kirjan työstäminen ja käyttö tukevat erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuutta? Mitä uutta tietoa kirjan avulla voi saada?
4. Miten monimediasen kirjan luomista voisi mielestänne kehittää, jotta se palvelisi lapsen osallisuuden tukemista paremmin?

Muuta, mitä haluatte sanoa opinnäytetyöni aiheeseen liittyen?